



Державне підприємство
«Черкаський державний науково-дослідний інститут
техніко-економічної інформації в хімічній промисловості»
(ДП «Черкаський НДІТЕХІМ»)

18000, ГСП, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 205

Хімічна промисловості України:
оцінка стану, основні проблеми, конкурентні
переваги, внутрішні та зовнішні ризики і загрози,
індикатори розвитку

Аналітичне дослідження
(робоча версія станом на 15.10.2016 !)

Розробник: Т.В. Ковеня
Тел./факс: 8(0472) 36-03-26
E-mail: niitehim@uch.net
niitehim-office@uch.net
WebSite:
<http://niitehim.ck.ua>

Черкаси
2016

ЗМІСТ

1.	Розвернута оцінка стану хімічної промисловості України	2
1.1.	Ретроспективний аналіз функціонування хімічної галузі (2013-2015 рр.)	3
1.1.1.	Основні індикативні показники функціонування хімічної галузі України у 2013-2015 рр.	3
1.1.2.	Товарне виробництво. Основні тенденції	4
1.1.3.	Експорт хімічної продукції. Основні тенденції	5
1.1.4.	Регіональний експорт хімічної продукції. Деякі особливості та зміни	7
1.1.5.	Імпорт хімічної продукції в Україну. Основні тенденції	9
1.1.6.	Зовнішньоторговельне сальдо. Основні тенденції	11
1.1.7.	Внутрішнє споживання. Основні тенденції	13
1.1.8.	Ціни та їх вплив на основні показники функціонування галузі	15
1.1.9.	Інвестуванні галузі. Основні тенденції	17
1.1.10.	Фінансові показники роботи підприємств галузі	17
1.1.11.	Основні висновки щодо змін, які відбулися в національній хімічній промисловості упродовж останніх років	18
1.2.	Короткий поточний аналіз стану хімічної галузі за підсумками січня-вересня 2016 року	19
1.2.1.	Товарне виробництво	19
1.2.2.	Реалізація товарної продукції	21
1.2.3.	Зовнішня торгівля	21
1.2.4.	Внутрішній хімічний ринок	23
1.2.5.	Промислові інвестиції	24
1.2.6.	Фінансові результати	24
1.2.7.	Ціни	25
1.2.8.	Коротка оцінка поточної ситуації у хімічній промисловості України	25
1.3.	Коротка секторальна оцінка галузі (з використанням підходів SWOT-аналізу)	26
1.4.	Факторний аналіз стану галузі	26
1.4.1.	Сировинні ресурси	26
1.4.2.	Енергоефективність	27
1.4.3.	Конкурентоспроможність	31
1.4.4.	Внутрішні перешкоди та ризики	33
1.4.5.	Зовнішні перешкоди та ризики	35
2.	Можливі реанімаційні заходи щодо виведення з рецесії хімічного виробництва та загальної стабілізації ситуації в галузі	35
3.	Основні цільові індикатори розвитку галузі [розділ в роботі]	37

1. Розвернута оцінка стану хімічної промисловості України

1.1. Ретроспективний аналіз функціонування хімічної галузі (2013-2015 рр.)

1.1.1. Основні індикативні показники функціонування хімічної галузі України у 2013-2015 рр.

Таблиця 1

Найменування показника	Код КВЕД 009:2010	Один. вимірювання	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Кількість підприємств галузі	20+22	підприємств	6500	6348	5334
Кількість промислового персоналу (середня чисельність)	20+22	тис. осіб	134,0	124,5	111,2
Середня заробітна плата	20	грн	3630	3871	4988
Індекс промислового виробництва	20	%	83,1	85,8	84,8
у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції					
у виробництві гумових та пластмасових виробів	22	%	99,5	90,8	91,6
Обсяги реалізації товарної продукції	20+22	млрд грн (млрд дол. США)	67,7 (8,5)	69,1 (5,8)	92,2 (4,22)
у т. ч. у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції	20	млрд грн	49,3	46,8	62,0
у виробництві гумових та пластмасових виробів	22	млрд грн	18,4	22,3	30,2
Частка продукції галузі в загальних обсягах реалізації промислової продукції	20+22	%	6,1	5,8	5,1
Обсяги експорту товарної продукції галузі		млн дол. США	3983,0	2666,0	1805,3
Доля експорту в товарному виробництві		%	47	46	43
Обсяги реалізації хімічної продукції на внутрішній товарний ринок		млрд грн	35,9	38,121	52,78
Частка реалізації продукції на внутрішній ринок		%	53	54	57
Обсяги внутрішнього споживання хімічної продукції		млрд грн	111,2	127,51	186,0
Обсяги імпортованих поставок хімічної продукції		млн дол. США	9403,7	7587,0	6108,1

Доля імпорту у внутрішньому споживанні хімічної продукції		%	67	71	75
Обсяг нових замовлень на виробництво продукції, в дужках – частка іноземних замовлень	20	млрд грн	43,471 (42,2 %)	40,501 (31%)	48,125 (25,4%)
Інвестиції в основний капітал	20+22	млн грн	3320,7	2019,8	1830,7
Прямі іноземні інвестиції, станом на 01.01 відповідного року (акціонерний капітал)	20	млн дол. США	1060,5	913,1	747,9
Обсяги виробництва мінеральних добрив (МД)		тис. т (фізична вага)	6397,7	5092,0	4358,4
Імпорт МД в Україну в 2013 році		тис. т (фізична вага)	2102,0	1844,0	2383,6
Частка імпортних добрив у споживанні		%	44,4	40,8	54,7
Внутрішнє споживання МД (розрахункове)		тис. т (фізична вага)	4730,7	4519,8	4600,8
Фінансовий результат від операційної діяльності	20	млн грн	–6072,3	–35508	–31508

Висновок. Більшість основних (ключових) показників функціонування хімічної промисловості протягом останніх трьох років суттєво погіршили свої параметри. Системна оцінка – галузь перебуває в стані глибокої рецесії.

1.1.2. Товарне виробництво. Основні тенденції

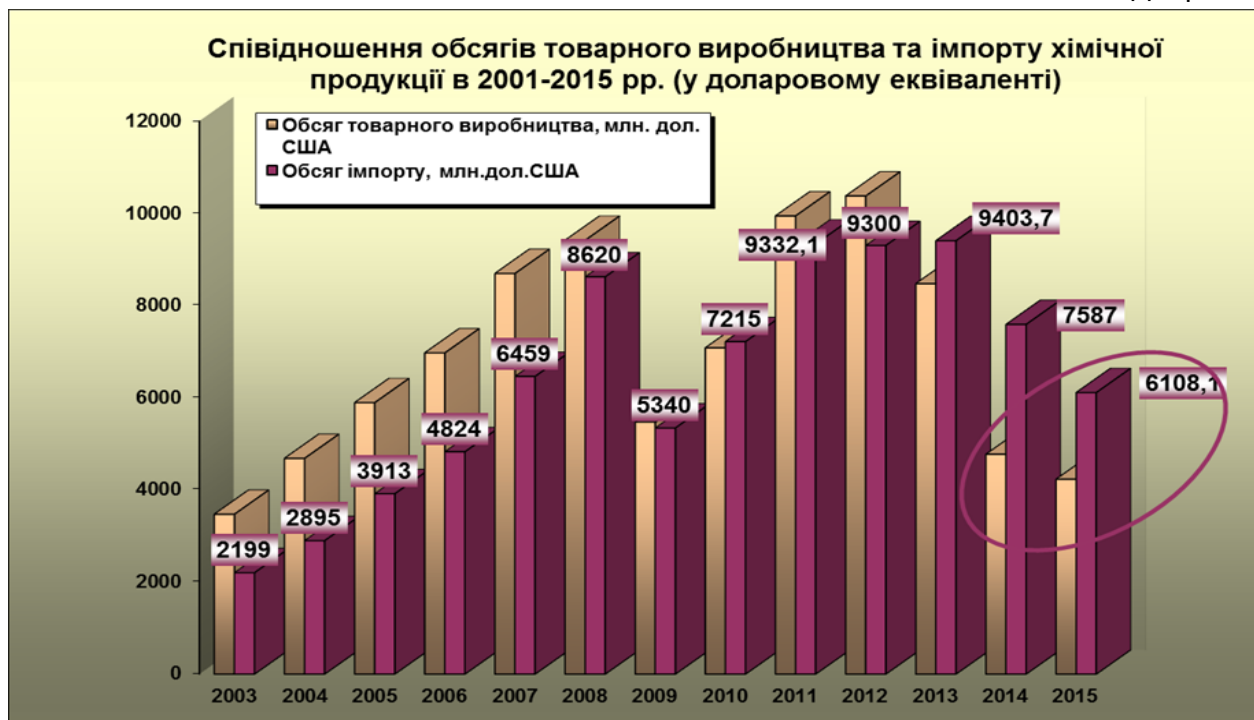
Спад обсягів виробництва та реалізації товарної продукції набув фронтального характеру. Індекс промислового виробництва в хімічній промисловості України за підсумками 2015 року склав 84,8% щодо попереднього року.

Загалом пролонгований спад товарного виробництва в галузі за останні три роки (2013-2015 рр.) наблизився до 50% (розрахунок за усі три роки зроблений без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції).

Вперше за багато років спад обсягів виробництва «зачепив» усі секторальні зрізи: від продукції основної хімії (–12%, тут і далі – темп спаду обсягів виробництва в 2015 році щодо 2014 року) до продукції перероблення (ЛФМ – 19%, мийні засоби та засоби для чищення – 19%, гумові вироби – 16%, пластмасові вироби – 7%). У натуральних показниках (фізичній вазі) по основних видах хімічної продукції кумулятивний спад за останні три роки склав від 50 до 300%.

До 2012 року обсяги товарного виробництва хімічної продукції в Україні, в основному, перевищували обсяги імпорту хімічної продукції в Україну. Починаючи з 2013 року, показник хімічного імпорту в доларовому еквіваленті почав суттєво перевищувати обсяги товарного виробництва. І ця тенденція особливо посилилась в 2014 та 2015 рр. (одна із причин – девальвація гривні). Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 1.

Діаграма 1



Аналіз основних структурних параметрів випуску хімічної продукції в Україні в 2002-2015 рр. показав, що протягом останніх трьох років частка продукції перероблення в структурі товарного виробництва виросла до 33%. Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 2. Однак цей ріст був обумовлений переважно ростом цін на гумові та пластмасові вироби та відповідно збільшенням товарного виробництва цієї продукції у вартісних показниках.

З іншого боку, цей ріст за своєю динамікою є значно більш уповільненим, ніж ріст частки цієї продукції в структурі внутрішнього споживання.

Діаграма 2



1.1.3. Експорт хімічної продукції. Основні тенденції

Фронтальне скорочення експорту хімічної продукції. За останні три роки експортні поставки хімічної продукції скоротилися в 2,7 раза (з 4,9 млрд дол. США (у 2012 р.) до 1,8 млрд дол. США (у 2015 р.). У 2015 році скорочення хімічного експорту склало порівняно з попереднім роком 32%.

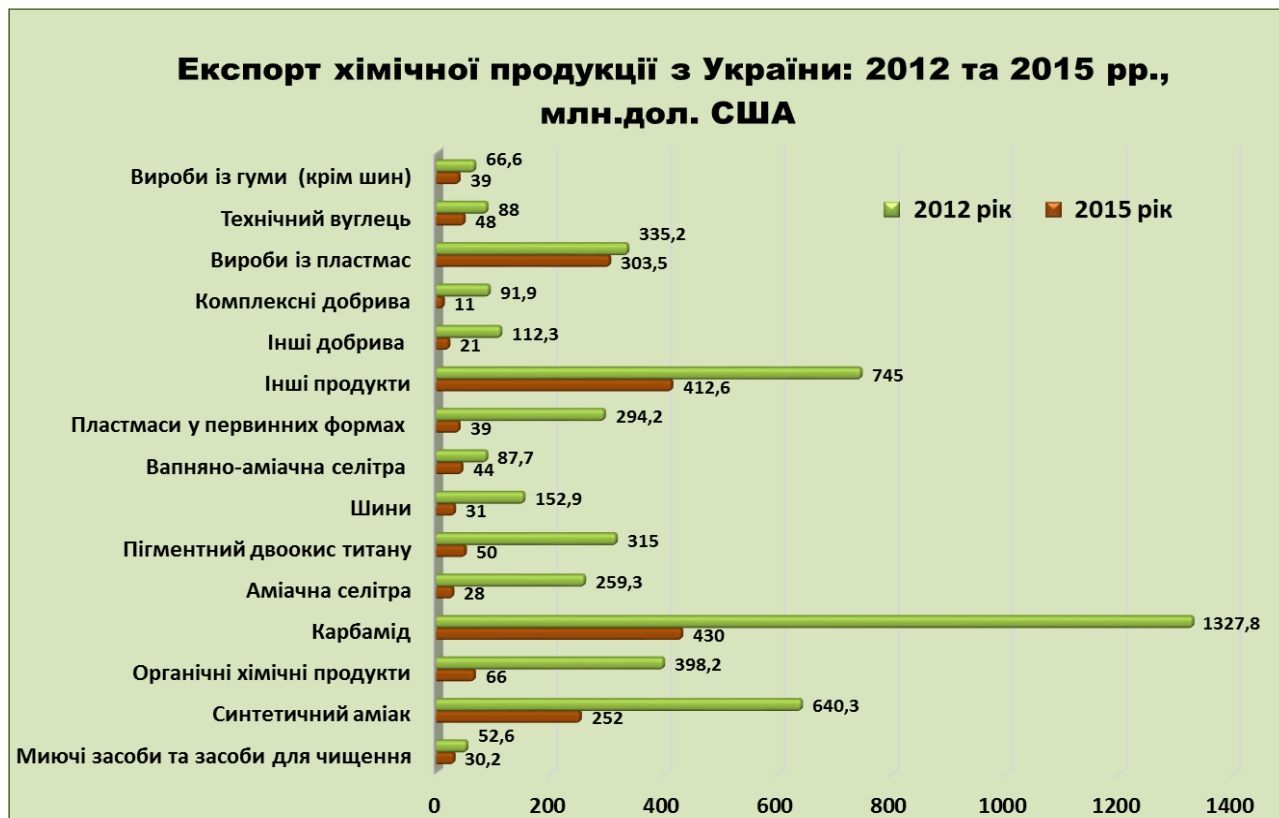
Знову ж таки зниження обсягів експорту з тією чи іншою динамікою охопило практично усі товарні групи традиційного експорту хімічної продукції вітчизняного виробництва і є досить відчутним при аналізі товарної структури експортних поставок хімічної продукції у вартісних показниках. Зрозуміло, що у фізичній вазі зниження експорту було в частині товарних груп більш м'яким. *Однак фронтальний характер скорочення експортних поставок хімічної продукції упродовж останніх трьох років є беззаперечним.*

Наявність такої тенденції підтверджують дані, приведені на Діаграмі 3.

У вартісних показниках у 2015 році порівняно з 2012 роком експортні поставки продукції у розрізі окремих товарних груп скоротилися в 2-4 рази. Така динаміка обумовлена як зниженням цін на частину експортованої продукції, так і суттєвим зниженням експортних поставок у фізичному вимірі.

Найбільш негативна динаміка скорочення експортних поставок хімічної продукції спостерігалася в традиційно експортоорієнтованих товарних групах та видах хімічної продукції (синтетичний аміак, мінеральні добрива, органічні хімічні продукти, пластмаси у первинних формах та ін.).

Діаграма 3



Структура експорту хімічної продукції за останні три роки також дещо змінилася. Про це свідчать порівняльні дані, приведені на Діаграмі 4.

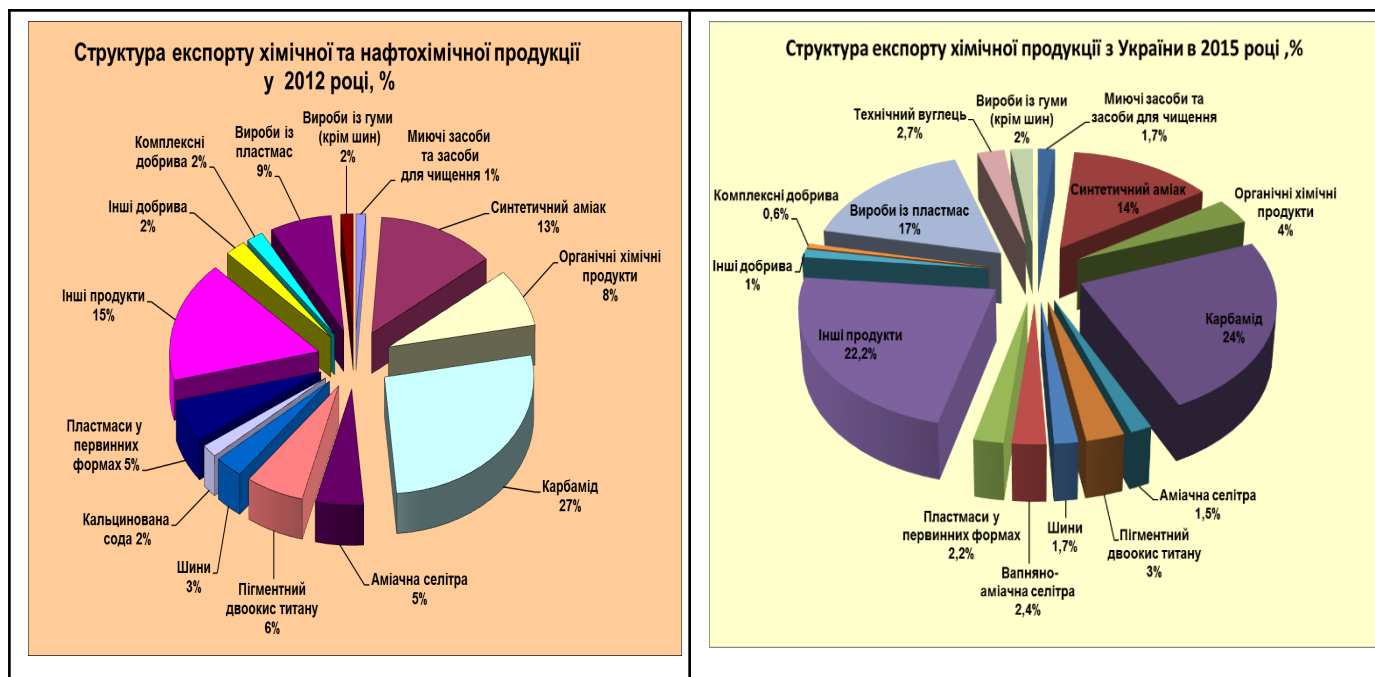
Аналіз приведених даних підтверджує, що частка значної частини традиційно експортоорієнтованих товарних груп хімічної продукції в 2015 році порівняно з 2012 роком суттєво скоротилася (пластмаси у первинних формах, органічні хімічні продукти, мінеральні добрива, синтетичний аміак та ін.).

Така тенденція була обумовлена, як змінами в товарній та ціновій кон'юктурі, так і скороченням обсягів виробництва окремих видів продукції в Україні через вимушену зупинку виробничих потужностей, які перебувають в зоні АТО, а також призупинення функціонування окремих хімічних підприємств з різних інституційних та економічних причин. Тобто, відбулося зменшення експортного ресурсу вітчизняної хімічної промисловості.

Водночас слід констатувати, що частка хімічної продукції високого технологічного переділу в структурі хімічного експорту залишається низькою – близько 30%.

Слід відзначити, що структурна частка окремих видів хімічної продукції в структурі експорту в 2015 році у своєму валовому вартісному та фізичному вимірі порівняно з 2012 роком суттєво скоротилася.

Діаграма 4



1.1.4. Регіональний експорт хімічної продукції. Деякі особливості та зміни

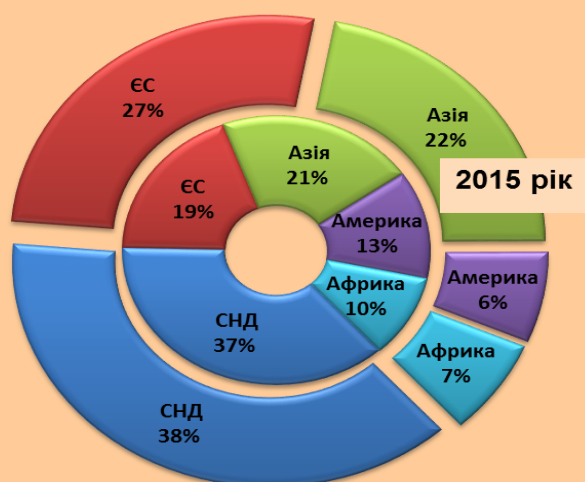
Регіональна структура експорту хімічної продукції з України упродовж останніх років набула певних змін. Можна констатувати збільшення регіональної частки країн ЄС в структурі хімічного експорту з України (даний показник виріс з 19% у 2013 році до 27% у 2015 році). Водночас номінальні обсяги експортних поставок в ЄС у вартісних показниках в аналізованому періоді зменшилися із 753 млн дол. США (2013 р.), 723 млн дол. США (2014 р.) до 485 млн дол. США в 2015 р.

Частка країн СНД у структурі хімічного експорту залишилася незмінною (відповідно 37 та 38%), при цьому номінальні обсяги експортних поставок у цей регіон скоротилися з 1500 до 679 млн дол. США (Діаграма 5).

Структурна частка хімічного експорту з України в інші регіони за останні три роки скоротилася і у відсотковому і у номінальному обрахуванні, найбільш суттєво скоротився експорт в США і країни Америки (з 13 до 6%, з 526 до 118 млн дол. США). Основна причина – значне зменшення експортних поставок вітчизняних мінеральних добрив у цей регіон (2013 р. – 262 млн дол. США, 2015 р. – 35 млн дол. США).

Діаграма 5

Регіональна структура експорту хімічної продукції з України в 2013 та 2015 рр.



Протягом останніх трьох років з політичних, військових та економічних причин істотно **зменшився експорт хімічної продукції із України в РФ**, з 853 млн дол. США в 2013 році до 305 млн дол. США в 2015 році (без корунду та урану). Таким чином, темп спаду експортних поставок хімічної продукції в означеному періоді склав 64% (при загальному спаді обсягу експорту в цьому періоді – 55%). Частка РФ в експортних поставках з України скоротилася з 21 до 17%.

Найбільше «втратили» в хімічному експорті в РФ виробниці пластмас (зменшення в 2,4 рази, тут і далі темп спаду приведений в вартісних показниках), шини (в 6 разів), мийні засоби та засоби для чищення (в 2,3 рази), лакофарбові матеріали (в 2 рази). Динаміка скорочення експорту хімічної продукції із України в РФ в 2015 році порівняно з 2013 роком у розрізі основних товарних груп наведена на Діаграмі 6.

Діаграма 6



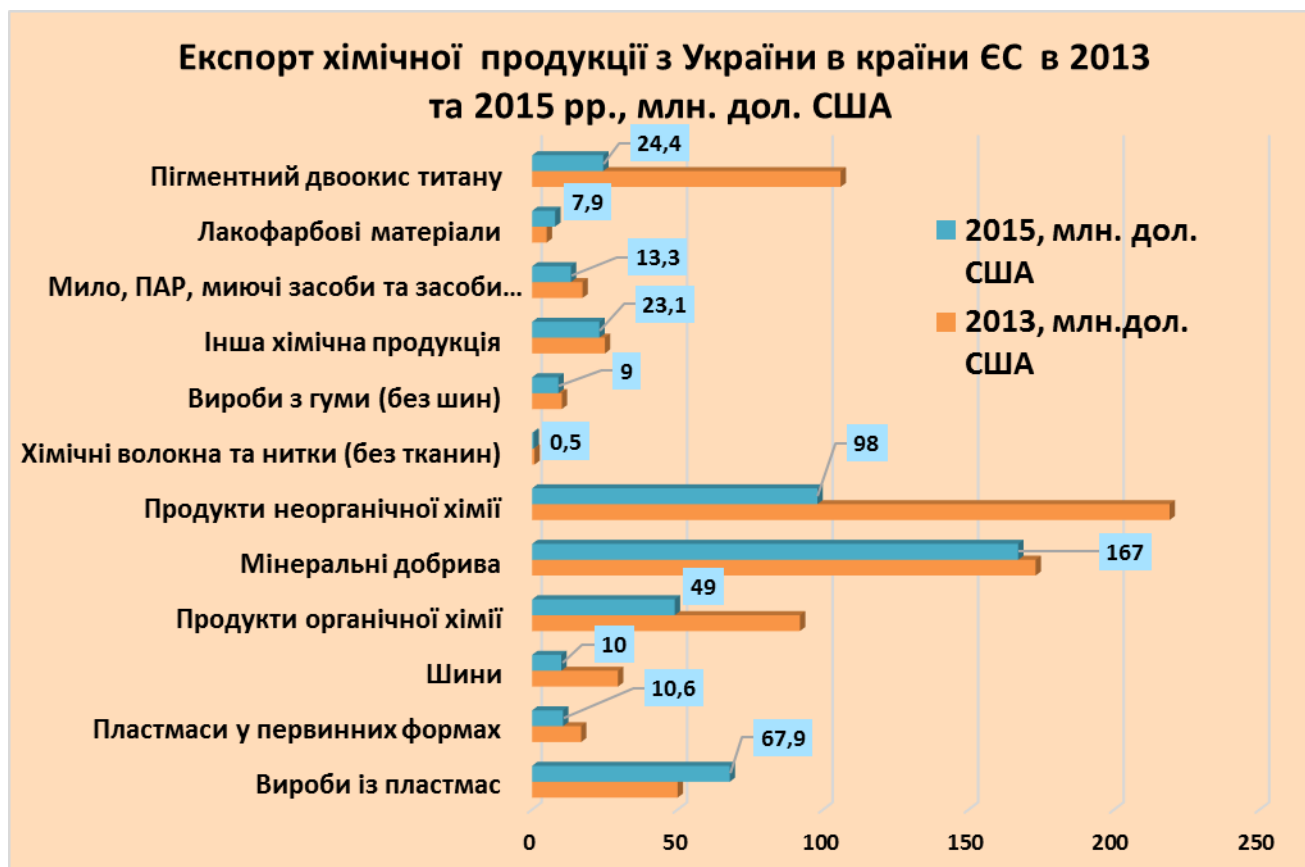
Експорт хімічної продукції із України в країни ЄС в 2015 році порівняно з 2013 роком зменшився на 35% та склав в 2015 році 481 млн дол. США (2013 р. – 745 млн дол. США, 2014 р. – 723 млн дол. США). Це становить 26,6% в структурі хімічного експорту (у 2013 році цей показник становив 19%).

Втрати понесли майже усі товарні групи хімічної продукції. Виключенням є лише мінеральні добрива (у цьому сегменті у фізичній вазі відбувся приріст експортних поставок – з 551 до 661 тис. т) та вироби із пластмас (у цьому сегменті збільшення експортних поставок хімічної продукції в країни ЄС в 2015 році порівняно з 2013 р. склало 18 млн дол. США).

Слід відзначити, що структура експорту хімічної продукції з України в країни ЄС залишається досить вузькою та сировинно-орієнтованою. У 2015 році частка хімічної сировини та напівсировини і мінеральних добрив у структурі хімічного експорту в ЄС становила майже 75%, частка кінцевої товарної продукції не перевищувала 25%.

Дані щодо обсягів та структури експорту хімічної продукції із України в країни ЄС приведені на діаграмі 7.

Діаграма 7



1.1.5. Імпорт хімічної продукції в Україну. Основні тенденції

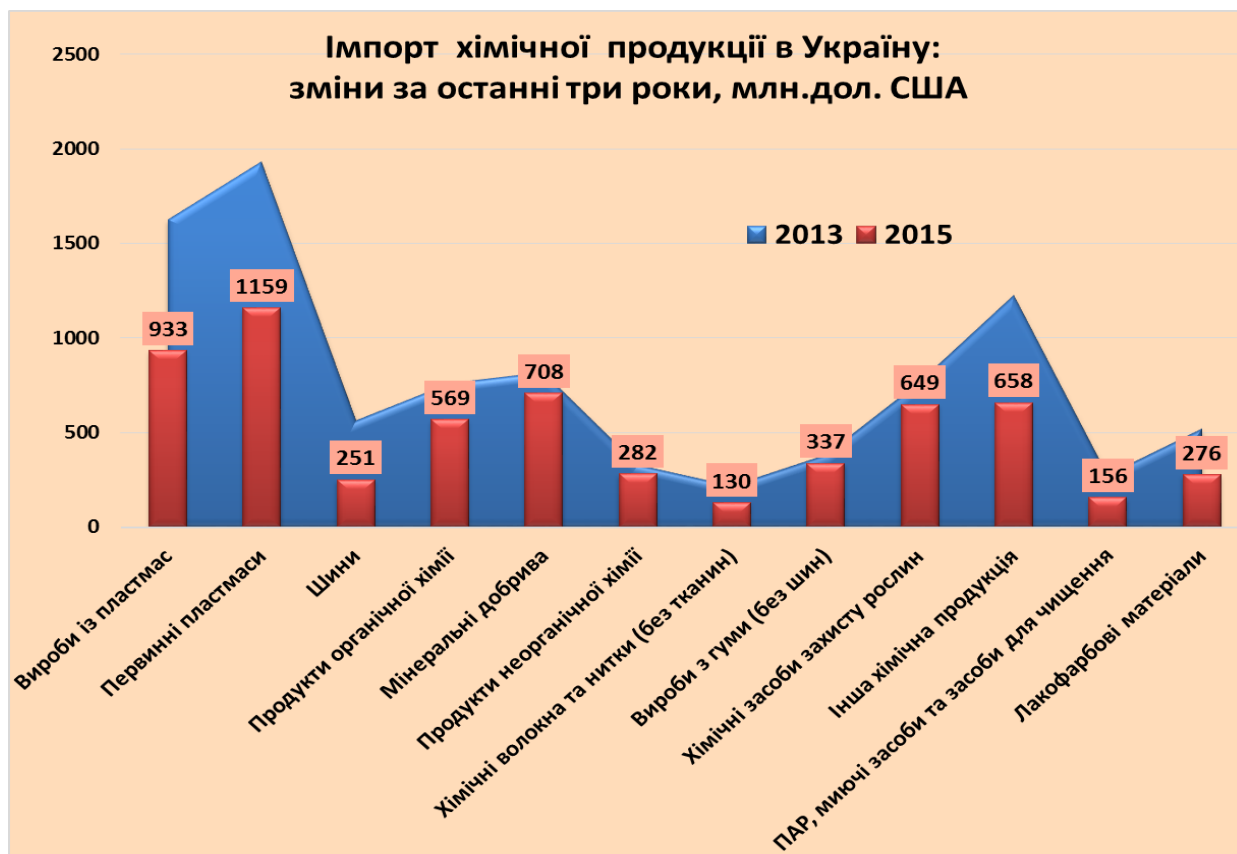
Динаміка імпорتنих поставок хімічної продукції в Україну за останні три роки також мала понижувальну тенденцію, однак амплітуда зниження була більш уповільненою порівняно з експортними поставками. Фактичне зниження обсягів поставок хімічної продукції в Україну розпочалося в 2014 році (2012 р. – 9333 млн дол. США, 2013 р. – 9403,7 млн дол. США, 2014 р. – 7587 млн дол. США, 2015 р. – 6108,1 млн дол. США). Середньорічний темп спаду хімічного імпорту в Україну щодо попереднього року склав в 2014 р. – 19,3%, 2015 р. – 19,5%. Таким чином, за три роки імпорт скоротився на 34,6%, тоді як експорт зменшився за цей же період більш ніж на 60%.

У деяких товарних групах імпорт хімічної продукції в Україну в аналізованому періоді зменшився досить несуттєво. До таких товарних груп належать мінеральні добрива (2013 р. – 816 млн. дол. США, 2015 р. – 708 млн. дол. США), вироби з гуми (2013 р. – 382 млн. дол. США, 2015 р. – 337 млн. дол. США), хімічні засоби захисту рослин (2013 р. – 769 млн. дол. США, 2015 р. – 649 млн. дол. США).

У більшості товарних груп хімічної продукції динаміка скорочення імпорتنих поставок в Україну в 2014-2015 рр. була більш уповільненою, ніж скорочення експортних поставок цієї ж продукції з України.

Дані щодо змін в обсягах імпорту хімічної продукції в Україну в 2015 році порівняно з 2013 роком у розрізі основних товарних груп приведені на Діаграмі 8.

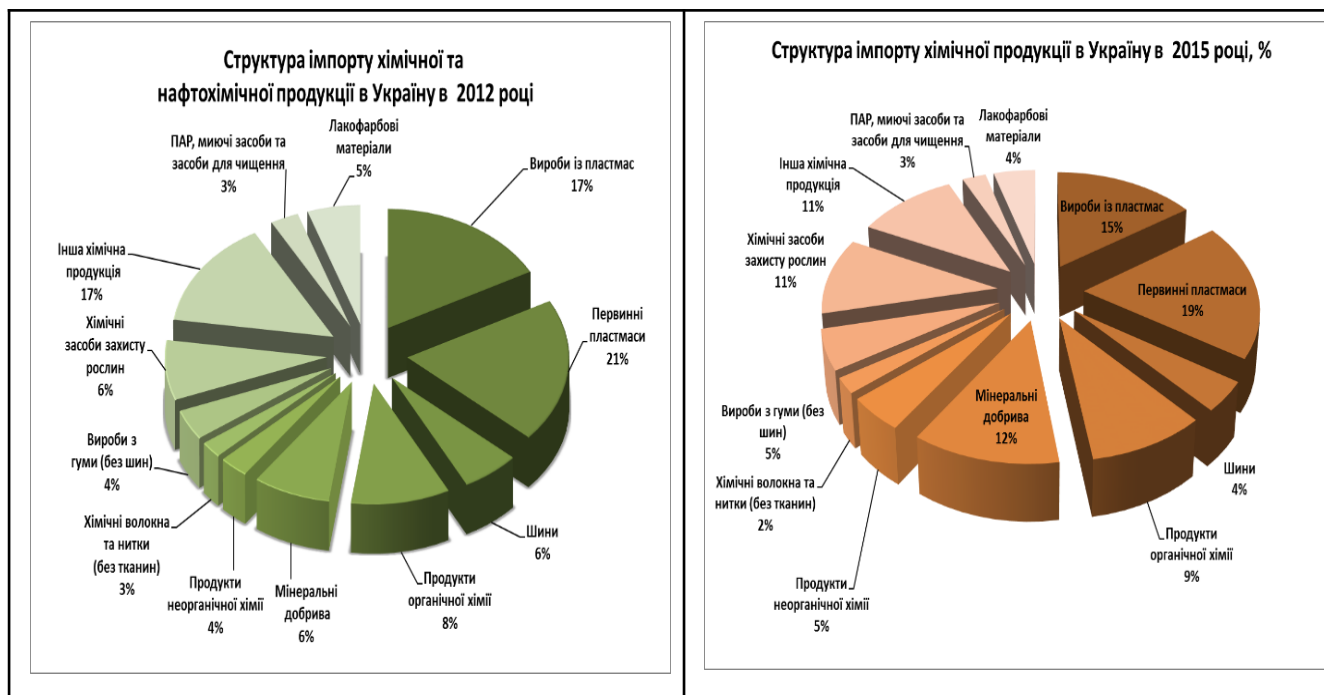
Діаграма 8



Структурні зміни в хімічному імпорті в Україні за останні три роки також набули певних особливостей. Основна із них – значне збільшення в імпорті частки товарних груп хімічної продукції, яка раніше була несуттєвою або менш суттєвою (мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин, вироби з гуми, продукти органічної хімії та ін.).

Така динаміка свідчить про те, що імпорт хімічної продукції в Україну набув більш диверсифікованого характеру (діаграма 9). Бажаний ефект імпортозаміщення, по суті, не спрацював, і внутрішній товарний ринок хімічної продукції посилює свою імпортозалежність.

Діаграма 9

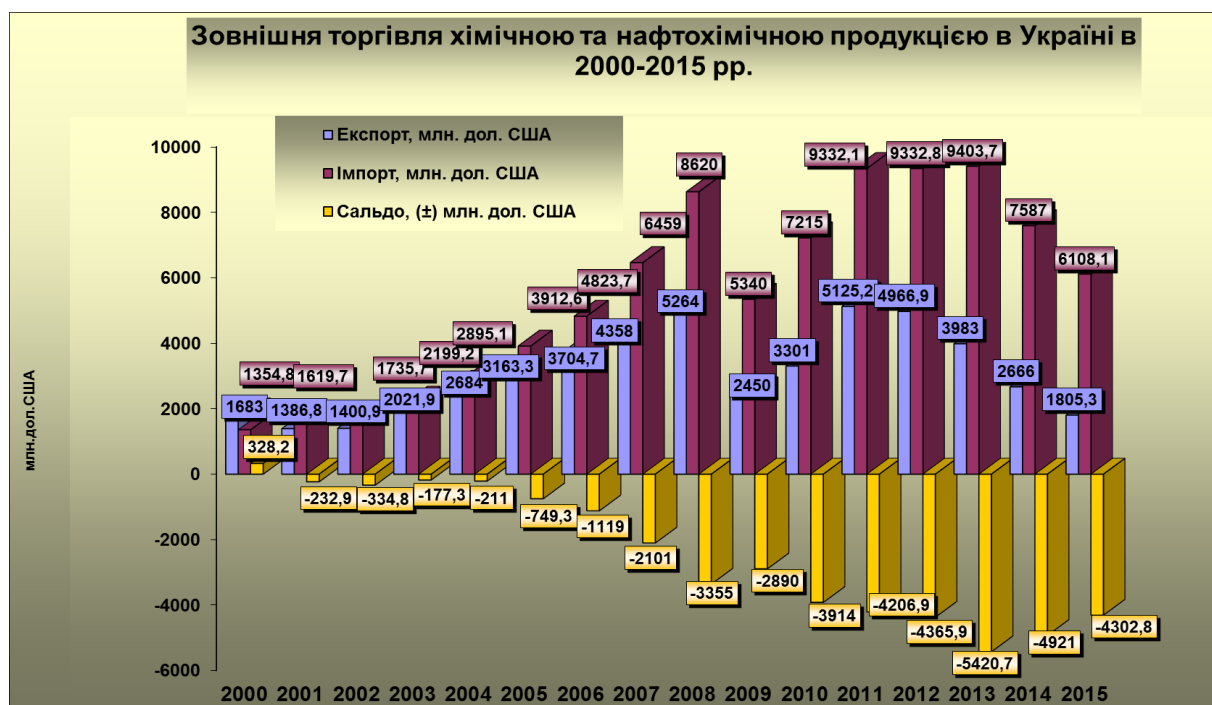


1.1.6. Зовнішньоторговельне сальдо. Основні тенденції

Значне скорочення експортних поставок хімічної продукції з України на фоні більш уповільненого зниження імпорту хімічної продукції в Україну стабілізувало значні обсяги негативного зовнішньоторговельного сальдо, яке стало досить критичним на фоні скорочення експорту продукції.

Підтверджують таку динаміку дані, приведені на Діаграмі 10.

Діаграма 10



Можна однозначно констатувати, що хімічна галузь в Україні стає все більш імпортозалежною. Частка вітчизняної продукції в переважній частині сегментів за останні три роки знизилась і становить в цілому в структурі

внутрішнього споживання 27% (дані за 2015 рік).

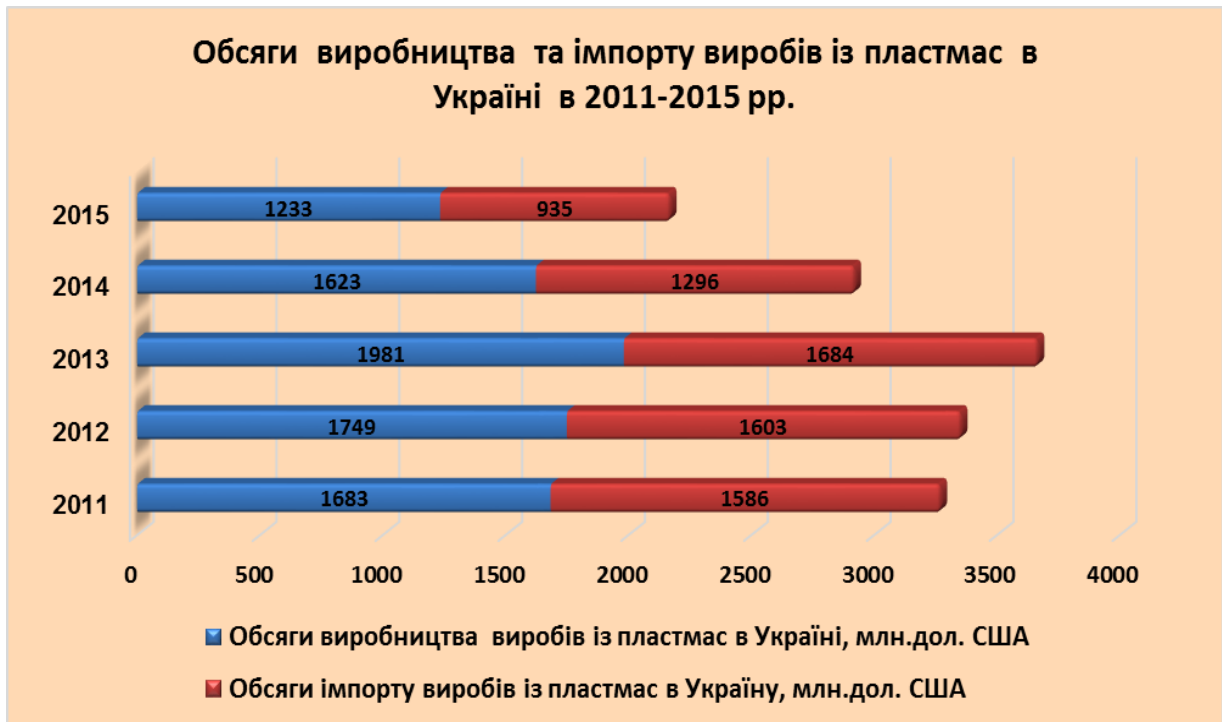
Структурування ринку на користь імпорту в переважній частині секторів та товарних груп хімічної продукції наростає і набуває незворотного характеру. У таких сегментах ринку, як *пластмаси у первинних формах, шини, хімічні засоби захисту рослин, вироби з гуми, хімічні волокна та нитки, імпортерна складова в 2015 році перевищила 90%*. Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 11.

Діаграма 11



✓ Певним позитивним виключенням є сегменти виробництва виробів із пластмас, де частка вітчизняної продукції становить 53%, мийні засоби та засоби для чищення (51%). Однак, загалом, упродовж останніх п'яти років обсяги виробництва даної продукції в Україні також суттєво скоротилися при стійкому імпорті.

Діаграма 12



1.1.7. Внутрішнє споживання. Основні тенденції

За останні три роки відбувся «обвал» внутрішнього ринку хімічної продукції. Внутрішній хімічний ринок «просів» більш ніж у два рази в доларовому еквіваленті (який є більш коректним для оцінки ситуації через високий рівень інфляції) – з 17,8 до 8,5 млрд дол. США. У 2015 році щодо 2014 року темп спаду внутрішнього споживання хімічної продукції становив у доларовому еквіваленті близько 22%.

І знову ж таки «просідання» ринку за своїм характером є фронтальним, темп спаду попиту за основними товарними групами хімічної продукції становив в аналізованому періоді від 20 до 280%. Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 13.

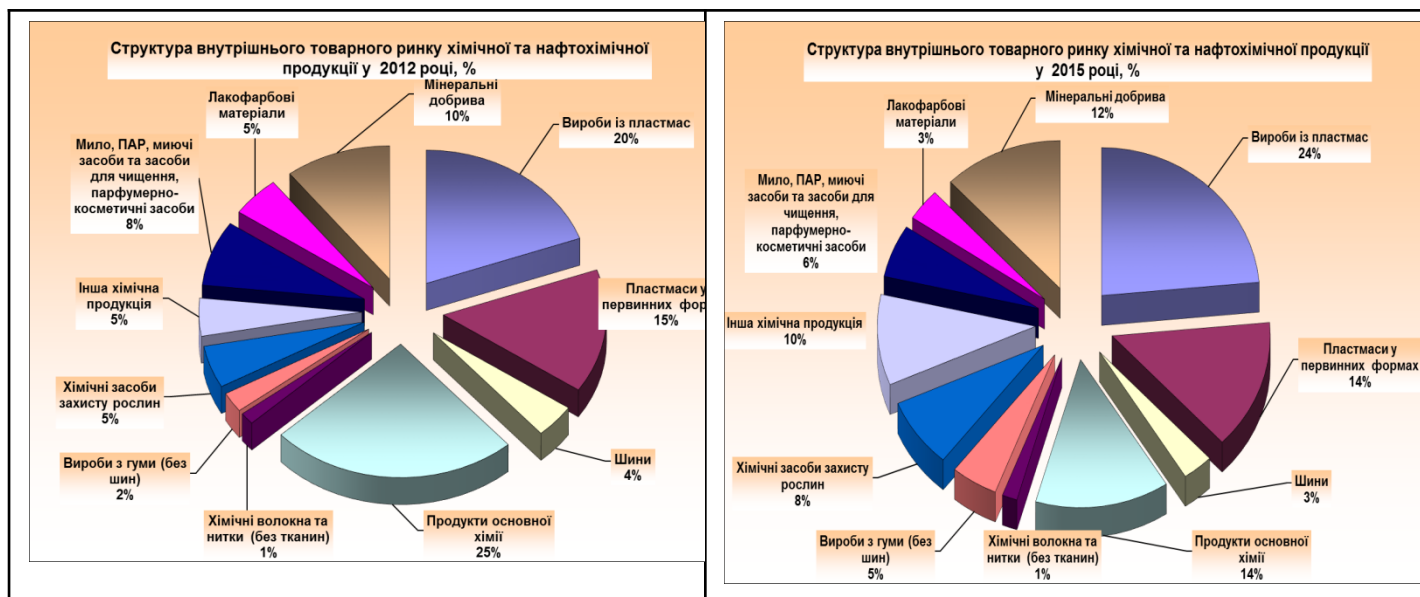
Діаграма 13



Слід відзначити, що структура реалізації хімічної продукції вітчизняного виробництва в 2015 році, за розрахунками ДП «Черкаський НДІТЕХІМ», була наступною: експорт – 43%, промислове споживання і будівництво (у т.ч. внутрішнє галузеве споживання) – 34%, споживчий ринок – 10%, сільськогосподарське споживання – 9%, пакування – 5%. *І саме така специфіка структури споживання хімічної продукції стала сьогодні однією з причин депресивного стану галузевого виробництва, оскільки спад попиту з боку названих сегментів та зниження рівня їх платоспроможності потягнув за собою скорочення обсягів виробництва та реалізації хімічної продукції.*

Структура внутрішнього товарного ринку в 2015 році порівняно з 2012 роком також суттєво змінилася. На внутрішньому хімічному ринку виросла на фоні загального зниження ємності ринку частка мінеральних добрив (з 10 до 12%), ХЗЗР (з 5 до 8%), виробів з гуми (з 2 до 5%), виробів із пластмас (з 20 до 24%). Водночас зменшилась частка сегментів хімічної продукції споживчого призначення (СМЗ, засоби для чищення, ЛФМ). Останнє відбулося за рахунок збільшення продажу хімічної продукції споживчого призначення низького та середнього цінового сегменту, що відбилося на вартісних обсягах товарообігу. Про це свідчать дані, приведені на Діаграмі 14.

Діаграма 14

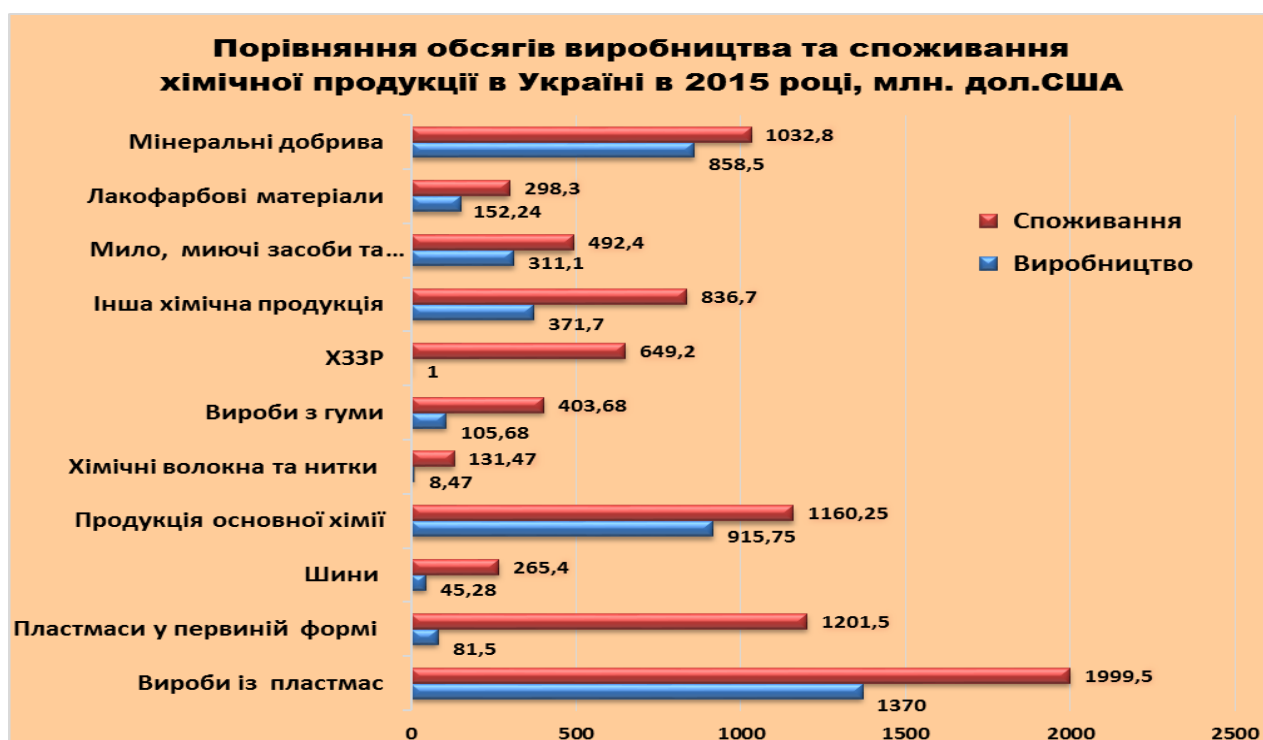


Посилюється дисбаланс між обсягами виробництва та споживання хімічної продукції в Україні. Розрахунок обсягів внутрішнього споживання хімічної продукції в 2015 році, проведений ДП «Черкаський НДІТЕХІМ», однозначно підтверджує, що розрив між можливостями вітчизняної промисловості (якщо виходити з рівня завантаження діючих виробничих потужностей та товарного асортименту в 2015 році) та потребами внутрішнього товарного ринку набув стійкого характеру і охопив практично усі без винятку сегменти.

Знову відновилась дія так званих «ножиць» між пропозицією внутрішнього виробництва та попитом внутрішнього товарного ринку.

Продукція вітчизняного виробництва на внутрішньому товарному ринку відійшла на «другі ролі», і цю тенденцію однозначно підтверджують дані, які проведені на Діаграмі 15.

Діаграма 15



1.1.8. Ціни та їх вплив на основні показники функціонування галузі

Зниження експортних поставок хімічної продукції з України протягом останніх трьох років відбулося значною мірою за рахунок зниження світових цін на традиційних експортних ринках для вітчизняної хімічної продукції, а саме: мінеральні добрива, синтетичний аміак, деякі інші види продукції неорганічної хімії.

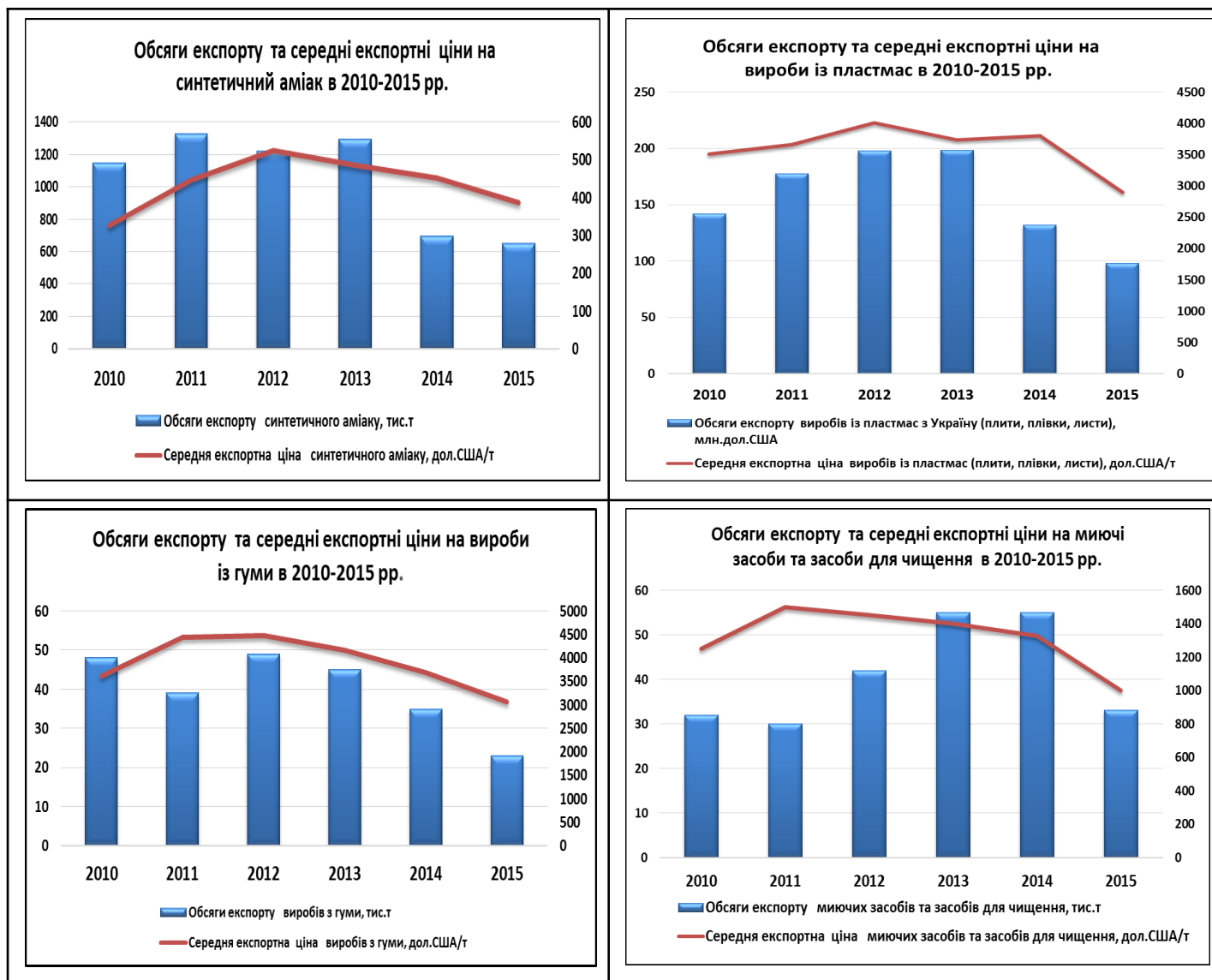
Так, наприклад, спостерігається пряма кореляція між рівнем експортних цін на мінеральні добрива та обсягами експортних поставок мінеральних добрив з України. Зниження світових цін на азотні добрива в останні три роки призвело до скорочення обсягів експорту мінеральних добрив з України майже в 2,5 рази (з 5354 тис. т ф.в. в 2012 році до 2139 тис. т ф.в. в 2015 р.) (Діаграма 16).

Діаграма 16



Аналогічні тенденції спостерігалися і в інших товарних сегментах експортованої хімічної продукції (вироби із пластмас, вироби з гуми, мийні засоби та засоби для чищення та ін.). Зниження світових та експортних цін на хімічну продукцію супроводжувалося паритетним скороченням валових обсягів експортних поставок. Відповідні дані по деяких видах хімічної продукції приведені на діаграмах 17-20.

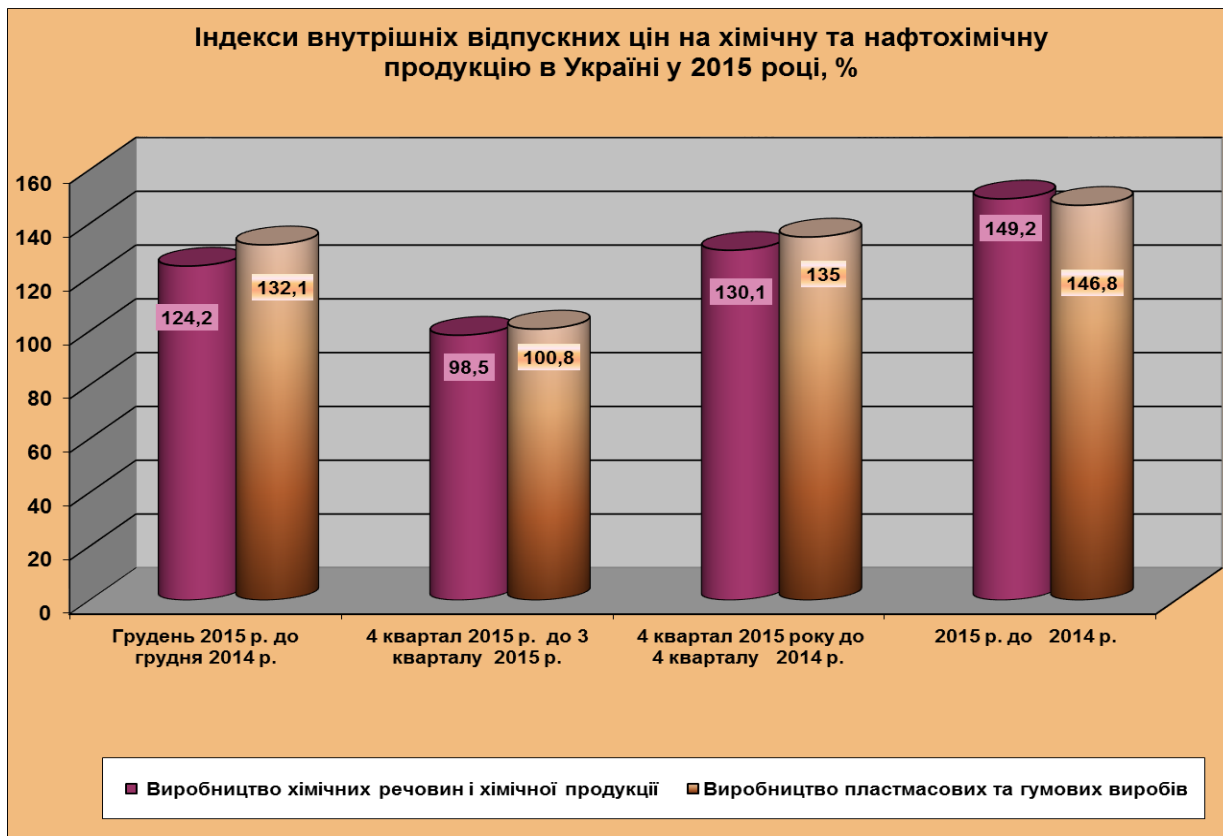
Діаграма 17-20



Внутрішні відпускні ціни виробників на хімічну продукцію в 2015 році характеризувалися турбулентністю. У 2015 році щодо 2014 року спостерігався найбільш високий індекс росту цін на хімічні речовини та хімічну продукцію (149,2%) та на гумові і пластмасові вироби (146,8%). Відповідні дані приведені на Діаграмі 21.

Упродовж останніх двох років кумулятивно середні відпускні ціни виробників на хімічну продукцію виросли на 75%. Хоча упродовж названого періоду коливання цін було досить значним, оскільки вони знаходились під посиленням тиском курсових коливань, цінової інфляції, нестійкої внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури на енергоресурси, сировину, допоміжні матеріали.

Діаграма 21



1.1.9. Інвестуванні галузі. Основні тенденції

Значне зменшення промислових інвестицій та інвестиційних можливостей. Капітальні інвестиції в основний капітал галузі за останні три роки знизилися в 2,7 раза, а в 2015 році щодо 2014 року в 1,3 раза. У 2015 році в гривневому еквіваленті цей показник склав 1,8 млрд грн, тоді як в 2012 році він становив 4,1 млрд грн. Зрозуміло, що в доларовому еквіваленті скорочення інвестування є значно більшим.

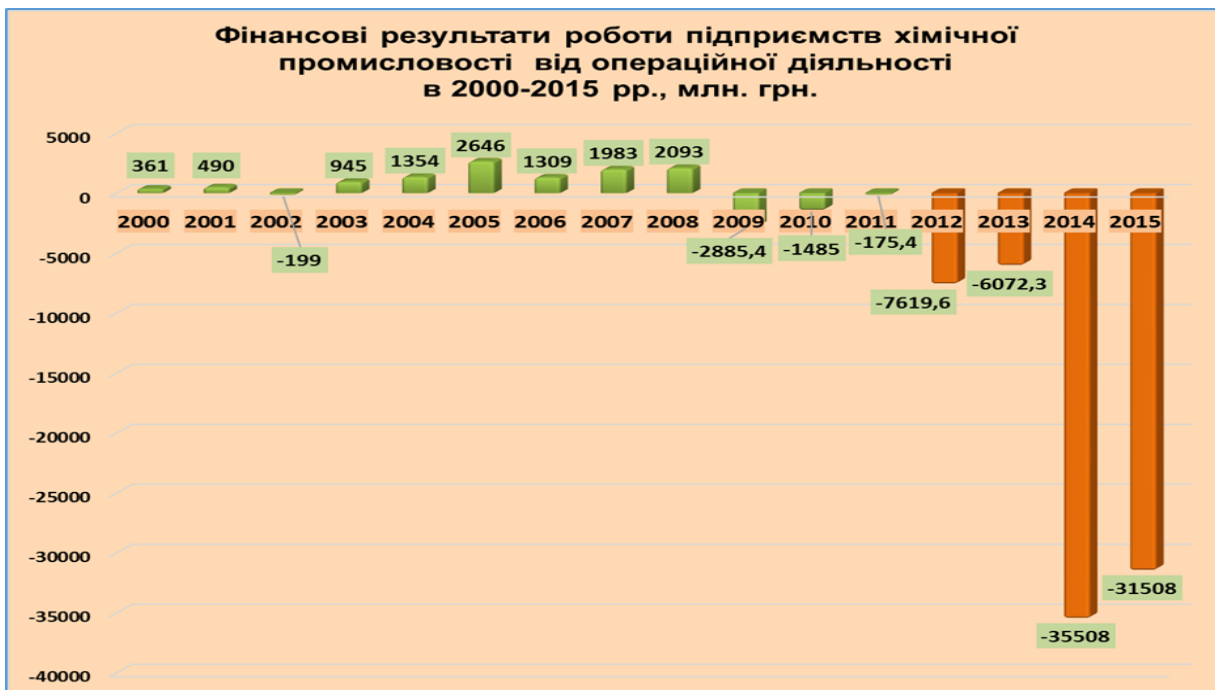
Поточні ПІІ, як такі, практично відсутні. Упродовж останніх трьох років це було в основному офшорне перетікання капіталу. Позаофшорні ПІІ були незначні і не перевищували 8-10% від загального обсягу ПІІ. І, як правило, їх притік був суттєво нижчим від відтоку капіталу.

Станом на 31.12.2015 р. ППІ у виробництво хімічних речовин та хімічної продукції склали 1,133 млрд дол. США та скоротилися порівняно з попереднім роком на 160 млн дол. США.

1.1.10. Фінансові показники роботи підприємств галузі

Порівняно з 2014 роком сукупний збиток підприємств галузі за підсумками 2015 року дещо зменшився порівняно з попереднім роком. Однак у вартісному вимірі він становив **30,508 млрд грн** і є найбільшим за останні п'ятнадцять років (без 2014 року) (Діаграма 22).

Діаграма 22



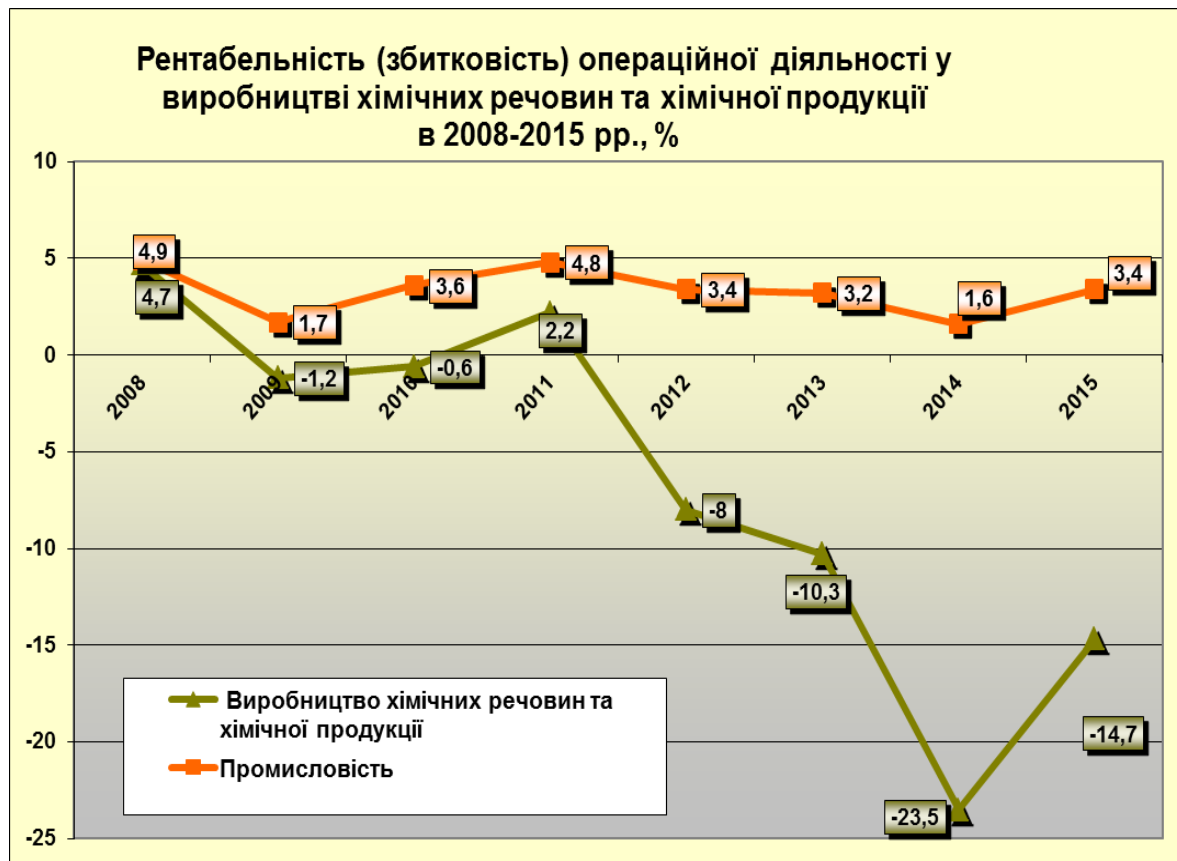
Таким чином, при обсягах товарної реалізації у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції, які склали в 2014 році 92 млрд грн, отриманий збиток склав майже 31 млрд грн, тобто, обсяг отриманого збитку становив майже 34% від показника обсягу реалізації товарної продукції.

Найбільший «вклад» у сукупний збиток підприємств галузі привнесли структуроутворюючі хімічні підприємства, які в 2015 році не функціонували або ж обмежено функціонували, оскільки перебувають в зоні АТО (ПАТ «Концерн «Стирол» – 16,06 млрд грн, ПрАТ «Сєверодонецьке об'єднання Азот» – 9,44 млрд грн та ін.). Від'ємні фінансові результати отримали також і інші ключові підприємства галузі (ПАТ «Рівнеазот» – 10,84 млрд грн, ПАТ «Укрпластик» – 0,262 млрд грн та ін.).

Лише обмежена кількість структуроутворюючих підприємств отримали за підсумками 2015 року чистий прибуток. Серед них – ВАТ «Одеський припортовий завод» – 210,9 млн грн, ПАТ «Дніпроазот» – 108,8 млн грн та ін.

Все ж кількість збиткових підприємств у загальній кількості великих та середніх підприємств галузі в 2015 році скоротилася з 40,2 до 31,7%. Однак сукупний прибуток підприємств становив лише 2,5 млрд грн при збитку 34 млрд грн. Загальний рівень рентабельності операційної діяльності у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції залишається критичним – (–14,7%) (Діаграма 23).

Діаграма 23



Критичне погіршення фінансових результатів роботи галузі в 2014-2015 рр. було обумовлено простоем частини ключових підприємств (виробництв), які перебувають в зоні АТО, частково – ростом матеріальних витрат через ріст цін на послуги природних монополій, девальвацією гривні, значними курсовими коливаннями, погіршенням внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури, внутрішньою політичною та економічною нестабільністю та ін.

Причиною високого рівня отриманого збитку є також значні обсяги нереалізованої продукції та/або реалізація продукції по цінах, які є суттєво нижчими від собівартості.

1.1.11. Основні висновки щодо змін, які відбулися в національній хімічній промисловості упродовж останніх років

✓ Хімічна галузь України сьогодні перебуває на певному роздоріжжі. Вона понесла упродовж останніх років значні фінансові та ресурсні втрати, у структурі виробництва відновився ріст частки продукції низького та середнього технологічного переділу, критично зменшилися інноваційно-інвестиційні впливання в технологічний рівень діючих хімічних виробництв, вони набули виключно селективного характеру, практично відсутні позитивні системні зміни. Слід відзначити, що відновлення росту частки продукції низького та середнього технологічного переділу, на яку «тиснуть» низькі світові ціни, обумовлені у певний тривалим зниженням цін на нафту та природний газ.

✓ Хімічна галузь, яка упродовж десятиліть була базовою галуззю національної економіки, почала втрачати свої репутаційні позиції, її частка в структурі реалізації промислової продукції в 2015 році знизилась до 6,4% (а в січні-березні 2016 року – до 5,6%), в експорті товарів з України частка хімічної

продукції опустилася до п'ятої позиції (упродовж багатьох років хімічний експорт був другим після металургії).

✓ Зокрема, частка продукції основної хімії в загальній структурі реалізації промислової продукції за останні три роки скоротилася з 4,1 до 3,7%. Частка гумових виробів та виробів із пластмас у структурі промислового виробництва стагнує на рівні 1,9%.

Варто зауважити, що у переважній більшості промислово розвинутих країн світу частка продукції хімічної промисловості в структурі загального промислового виробництва становить від 12 до 18%. У багатьох країнах хімічна галузь та її продукція виконує роль каталізатора для багатьох секторів перероблення (і цей чинник діє навіть в умовах кризи).

✓ Девальвація гривні не підштовхнула імпортозаміщення в галузі, оскільки цей процес потребує інвестиційних ресурсів, і в більшості хімічних виробництв вони через значну капіталоємність не можуть бути короткостроковими. Частка імпортової продукції на внутрішньому товарному ринку продовжує збільшуватись. У 2013-2015 рр. вона виросла, за розрахунками ДП «Черкаський НДІТЕХІМ», у вартісному вимірі до 75%. Можливості імпортозаміщення в умовах нинішнього дефіциту інвестиційних ресурсів, валютних коливань та несприятливих умов для інвесторів поки що залишаються ілюзорними.

На жаль, слід констатувати, що хімічна галузь в умовах макроекономічної нестабільності, відсутності підтримки експорту та внутрішнього товарного ринку, низького попиту на продукцію, неврегульованості та коливань цін на природний газ та енергоносії «пливе за течією» без інвестиційної підтримки з боку держави, відсутності обґрунтованої та системної стратегії розвитку національної промисловості, розуміння свого місця у розвитку національної промисловості хоча б на найближчі п'ять років.

1.2. Короткий поточний аналіз стану хімічної галузі за підсумками січня-вересня 2016 року

1.2.1. Товарне виробництво

Індекс промислового виробництва в хімічній промисловості України (виробництво хімічних речовин і хімічної продукції) за підсумками січня-серпня поточного року склав 101,6 % до аналогічного періоду 2015 року. Однак враховуючи низьку порівняльну статистичну базу (індекс січня-серпня 2015 року до січня-серпня 2014 року становив 81 %), вважати даний показник обнадійливим та таким, що свідчить про вихід галузі із довготривалої рецесії, ще поки що зарано. З іншого боку, лише в серпні 2016 року у виробництві хімічних речовин та хімічної продукції продемонстрований відчутний приріст обсягів товарного виробництва порівняно з серпнем 2015 року – 112,4%, який власне і забезпечив вперше за останні два роки мінімальний темп приросту – 1,6%.

Аналогічна ситуація спостерігається і в сегменті пластмасових та гумових виробів, індекс виробництва за підсумками восьми місяців поточного року склав 107,9%, у т.ч. у виробництві пластмасових виробів – 103,7%, гумових виробів – 139,9%.

Знову ж таки зарано говорити про повноцінне відновлення росту випуску продукції в названих секторах, оскільки тут також присутній фактор низької порівняльної статистичної бази (у січні-серпні 2015 року до січня-серпня 2014 року індекс товарного виробництва в сегменті пластмасових виробів складав – 88,4%, в сегменті гумових виробів – 72,7%).

Аналіз динаміки обсягів товарного виробництва основних видів хімічної продукції у фізичному вимірі у січні-серпні 2016 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року підтвердив, що у суттєвій частині видів товарної продукції дійсно спостерігається позитивний приріст обсягів випуску продукції. Однак у значній мірі це відновлювальний ріст, оскільки по багатьом видам хімічної продукції обсяги виробництва у поточному році ще істотно відстають від аналогічного рівня 2012 року.

Так, зокрема, у поточному році з переліку основної хімічної продукції, виробництво якої перебуває під постійним моніторингом ДП «Черкаський НДІТЕХІМ», спостерігається ріст випуску інертних газів (127,5%, тут і далі – темп росту обсягів випуску продукції у натуральних показниках у січні-серпні 2016 року до аналогічного періоду 2015 року), сірчаної кислоти (110,3%), синтетичних барвників (126,3%), сульфату амонію (117,5%), пластифікаторів ПВХ (128,8%), фунгіцидів (149,5%), ЛФМ на водній основі (112,4%), ЛФМ на неводній основі (117,1%), конвеєрних стрічок (208,1%), виробів гігієнічних та фармацевтичним з гуми (131,3%) та ін.

У першому півріччі 2016 року суттєво виросли обсяги випуску пластмасових виробів для будівництва (в діапазоні від 105 до 140%). У певній мірі позитивна динаміка була обумовлена сезонним чинником та збільшенням обсягів робіт по теплоізоляції житлових та нежитлових приміщень.

Водночас, у поточному році продовжує стагнувати випуск та спостерігається суттєве зниження обсягів виробництва в багатьох секторах хімічного виробництва.

Зокрема, відчутно негативна динаміка випуску продукції спостерігається у виробництві синтетичного аміаку (58% тут і далі – темп росту обсягів випуску продукції у натуральних показниках у січні-серпні 2016 року до аналогічного періоду 2015 року), карбамідо-формальдегідних смол (70,6%), ПАР (82,7%), миючих засобів та засобів для чищення для роздрібною (89%) та нероздрібною торгівлі (50,1%), сантехнічних виробів із пластмас (61,1%), резервуарів, цистерн, баків із пластмас значною місткістю (64,1%), пластмасових самоклеючих виробів (34,1%), силікатів (89,4%), більшості видів продукції органічної хімії.

Нестійким залишається виробництво мінеральних добрив – одного з найбільш ліквідних сегментів галузі. Через зупинку ПАТ «Рівнеазот», яке не функціонувало у квітні-серпні 2016 року, тривалий простій ПАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот», в Україні знизилися обсяги виробництва аміачної селітри та вапняно-аміачної селітри, оскільки протягом п'яти місяців 2016 року в Україні функціонував лише один виробник аміачної селітри – ПАТ «Азот», м. Черкаси.

Водночас в Україні росте обсяг виробництва рідких комплексних добрив, гранульованих висококонцентрованих NPK добрив, спеціальних комплексних добрив з мікроелементами та ін. Сектор мінеральних добрив та агрохімікатів є одним із небагатьох, де у поточному році введені в експлуатацію декілька нових виробництв, зокрема, виробництво комплексних мінеральних добрив торгової марки UPhos потужністю 120 тис.т/рік («УкрТехноФос»), виробництво мікродобрив і засобів захисту рослин (компанія «Альфа-Смарт Агро»).

Таким чином, поки що можна констатувати певні ознаки перманентного відновлення випуску продукції, підсиленого в частині сегментів сприятливим сезонним чинником (виробництво лакофарбових матеріалів, гумових виробів, пластмасових виробів та ін.).

Водночас, звертає на себе увагу зниження обсягів випуску продукції в частині секторів з високою еластичністю (миючі засоби, засоби для чищення, засоби для пакування та ін.), що є реакцією на низький споживчий попит.

1.2.2. Реалізація товарної продукції

Обсяг реалізації продукції у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції у січні-серпні 2016 року склав у д.ц. 38,2 млрд. грн, з них на експорт було відвантажено продукцію на суму 9,8 млрд. грн (25,6%).

В аналогічний період 2015 року показник реалізації продукції у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції склав 41,7 млрд. грн., обсяг реалізації на експорт становив майже 14,5 млрд. грн (35%). Таким чином, скорочення обсягів реалізації продукції основної хімії склало у січні-вересні 2016 року порівняно з аналогічним періодом минулого року 8,4% при нульовій ціновій інфляції.

Близька тенденція відслідковується і в реалізації пластмасових та гумових виробів. Обсяг реалізації даної продукції в січні-серпні 2016 року склав у д.ц. 21,5 млрд. грн, з якої на експорт було відвантажено продукції на суму 3,5 млрд. грн (16,3%).

У січні – серпні 2015 року дані показники відповідно становили 18,3 та 3,35 млрд. грн. Слід відзначити, що ріст реалізації продукції в даному сегменті є досить віртуальним і відбувся у значній мірі за рахунок інфляційної складової, оскільки відпускні промислові ціни на гумові та пластмасові вироби виросли в січні-серпні 2016 року на 9,5% (порівняно з січнем-серпнем 2015 року).

Слід зауважити, що частка продукції перероблення у структурі хімічного виробництва в аналізований період через зупинення частини виробництва основної хімії виросла майже до 45%.

Водночас це свідчить не про структурні зміни, а про призупинення виробництва на частині виробництв основної хімії, що суттєво порушило існуючі товарно-збутові ланцюжки та активізувало імпорт в товарних групах, де вітчизняна продукція перестала вироблятися або ж виробляється в недостатніх обсягах. Тобто спостерігається певний структурний дисбаланс та збільшення частки імпортової сировини практично в усіх секторах галузі.

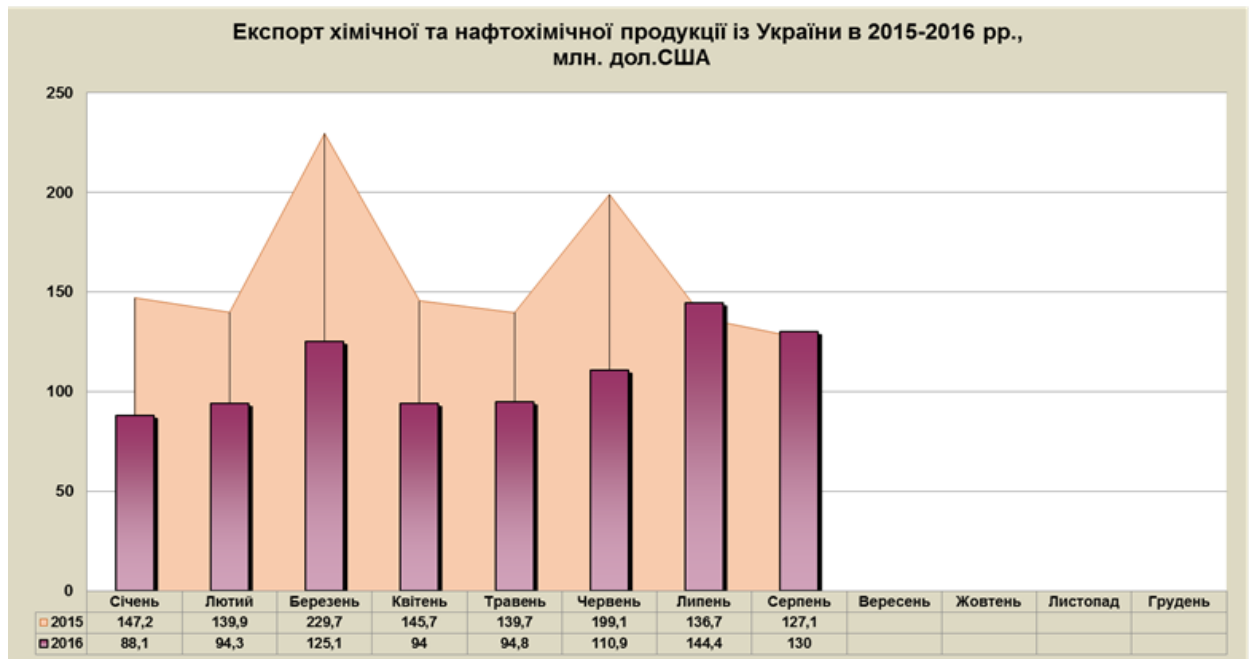
Загалом можна констатувати, що обсяг реалізації продукції в хімічній галузі в аналізований період загалом склав у 59,7 млрд. грн. та скоротився порівняно з аналогічним періодом попереднього року у д.ц. майже на 1%, реалізація продукції на експорт скоротилася на 25% (з 17,8 до 13,5 млрд.грн.).

1.2.3. Зовнішня торгівля

Обсяг експортних поставок у січні-серпні 2016 року, за попередніми даними, склав 881,6 млн. дол. США та скоротився порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 30,3% (1146,1 млн.дол. США).

Частка експорту у виробництві хімічної продукції знизилася у січні – серпні 2016 року, за попередніми даними, до 26%. Тенденція з експортом є досить тривожною, оскільки втратити експортні «ніші» досить просто, відновити їх в умовах стагнації світового хімічного виробництва надзвичайно важко.

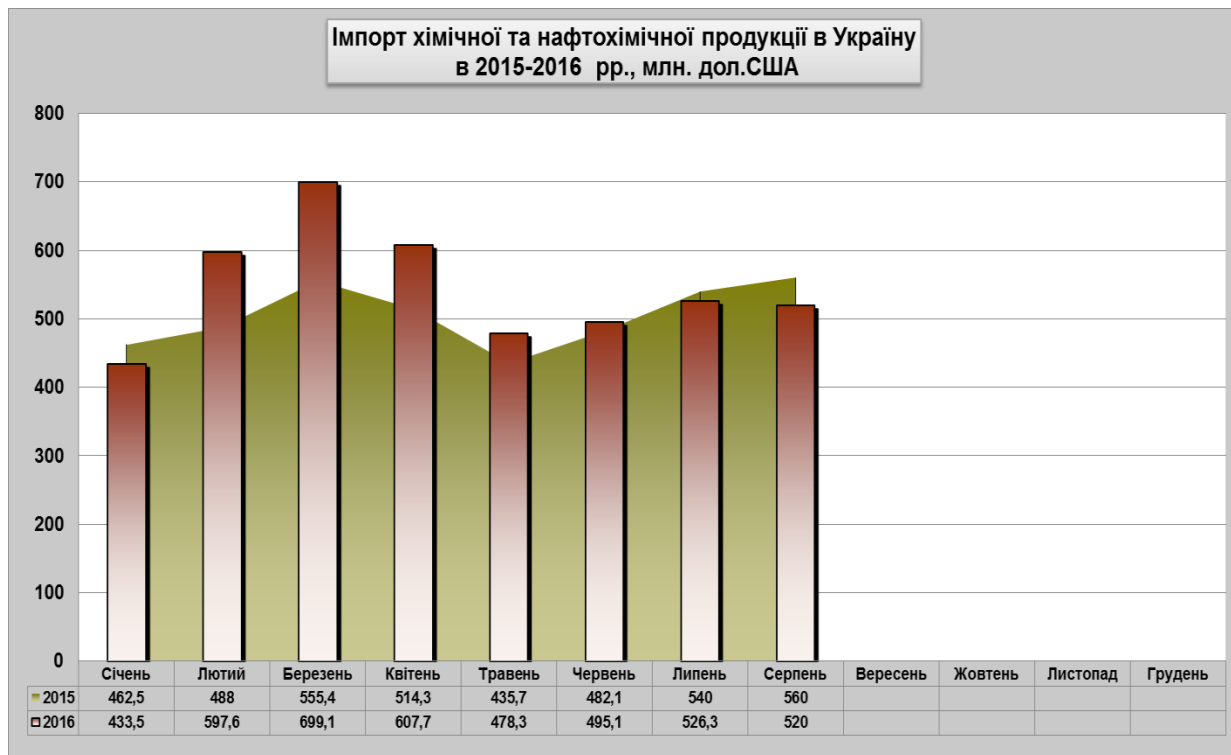
Діаграма 24



В липні –серпні 2016 року (Діаграма 24) експорт наблизився до рівня 2015 року, однак порівняно з аналогічним періодом 2011- 2013 рр. обсяги експорту хімічної продукції залишаються в 3-4 рази меншими.

Обсяг імпорту хімічної продукції в Україну склав, за попередніми даними, у січні-серпні 2016 року 4357,6 млн. дол. США та виріс порівняно з аналогічним періодом 2015 року майже на 8 % (4038 млн. дол. США). Помісячна динаміка імпортних поставок в Україну приведена на Діаграмі 25. Відставання від середньорічного показника імпорту хімічної продукції в аналогічний період 2011-2013 рр. не перевищує 30%.

Діаграма 25



Слід відзначити, що спостерігається не перманентний приріст імпорتنих поставок хімічної продукції, а фронтальний, який охопив переважну більшість товарних груп та видів хімічної продукції, хоча динаміка даного приросту у другому кварталі дещо уповільнилась та, зрозуміло, була неоднорідною. Найбільш високий приріст імпорتنих поставок хімічної продукції у січні-серпні 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015 року спостерігався у таких товарних групах, як мінеральні добрива, пластмаси та вироби із пластмас, хімічні волокна та нитки та ін.

На фоні перманентного відновлення товарного виробництва та обвального скорочення експорту хімічної продукції тенденція щодо різкого збільшення імпорту може свідчити лише про подальше посилення імпортозалежності внутрішнього хімічного ринку. І цей процес все більше поглиблюється та диверсифікується. Негативне зовнішньоторговельне сальдо в сегменті хімічної продукції становило у січні-серпні 2016 року 3476 млн. дол. США та збільшилось порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 20 %.

1.2.4. Внутрішній хімічний ринок

В 2016 році просідання внутрішнього хімічного ринку дещо уповільнилось. Розрахункове внутрішнє споживання склало загалом по хімічним сегментам в Україні у січні-серпні 2016 року у доларовому еквіваленті 5829 млн. дол. США та виросло порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 3,4 %.

Водночас, наприклад, в сегменті гумових та пластмасових виробів розрахункова ємність ринку у вартісних показниках склала 2402 млн.дол. США та виросла в аналізований період майже на 7%. У розрізі основних товарних сегментів показник динаміки приросту внутрішнього споживання коливається в діапазоні від 3 до 25% і його тренд по багатьом видам хімічної продукції у помісячному зрізі є дуже нестійким, особливо, якщо взяти до уваги інфляційну складову.

Домінуючі позиції у внутрішньому споживанні, як і раніше, займає імпортна продукція, її частка в структурі внутрішнього хімічного ринку у січні-серпні поточного

року виросла до 75%. Ріст імпоротної складової спостерігається у більшості сегменті, найбільш істотно виросла частка імпоротної продукції в сегменті мінеральних добрив, пластмас у первинних формах, шин, продукції органічної хімії і ін.

Вперше за багато років частка імпорту у внутрішньому споживанні карбаміду виросла до 25%, КАС – 28%, традиційно домінуючою є присутність імпорتنих NPK –добрив – більш ніж 90%.

Частка імпоротної аміачної селітри на внутрішньому товарному ринку становить 10%, якщо розрахунок балансу споживання провести лише по даним експорту-імпорту УКТЗЕД 31023000. Однак необхідно врахувати, що імпорт аміачної селітри може здійснюватися в обхід даного коду під іншими товарними кодами (як це було в 2015 році) і, насправді, частка даного імпортного продукту на українському ринку може бути суттєво вищою.

Слід констатувати, що внутрішній хімічний ринок продовжує змінюватися та по новому структуризується, на фоні стабільного споживання в традиційних сегментах хімічної сировини та напівсировини спостерігається збільшення частки споживання в окремих сегментах кінцевої хімічної продукції, які зорієнтовані на локальний ріст попиту (вироби із пластмас теплоізоляційного призначення, ЛКМ спеціального призначення, пестициди та спеціальні агрохімікати, хімічні волокна та нитки та ін.).

1.2.5. Промислові інвестиції

Інвестиції в основний капітал галузі в січні-червні 2016 року склали 673,4 млн.грн, що становить 89,5% до аналогічного періоду 2015 року. Майже 50% капіталовкладень освоєно у виробництвах основної хімії та мінеральних добрив (330,1 млн. грн.), досить вагомими були інвестиції у виробництво миючих засобів та косметичної продукції (183 млн.грн).

Незважаючи на кризу перевиробництва, хоча і в суттєво менших обсягах продовжується інвестування у виробництво ЛФМ – 61 млн.грн. Бюджетні інвестиції у хімічну промисловість у 2016 році відсутні.

Прямі іноземні інвестиції у січні-червні 2016 року в хімічну промисловість України практично не надходили. Загальний показник ПІІ у виробництво хімічних речовин і хімічної продукції станом на 01.07.2016 становив 1058,9 млн.дол. США (01.01.2016 – 1050,3 млн. дол. США).

Зменшився, як акціонерний капітал (з 674,8 до 671,8 млн.дол. США), так і боргові інструменти (з 384,1 до 378,4 млн.дол.США). Загалом спостерігається незначне перетікання капіталу в основному з країнами із офшорних зон. Незначні ПІІ надійшли у поточному році з Угорщини, Польщі та Франції, однак при цьому відтік капіталу був дещо більшим. По більшості основних країн-донорів спостерігається інвестиційне «затишшя».

1.2.6. Фінансові результати

За підсумками першого півріччя 2016 року сальдований фінансовий результат від операційної діяльності підприємств галузі, які здійснюють виробництво хімічних

речовин і хімічної продукції, за даними Держстату України, є негативним та склав (-) 3303,4 млн. грн, хоча цей показник все ж суттєво зменшився порівняно з аналогічним періодом 2015 року (- 19941,1 млн.грн).

30,6% підприємств галузі отримали в аналізований період (-) 4916,3 млн.грн, прямого збитку від операційної діяльності. У другому кварталі поточного року цей показник суттєво покращився порівняно з першим кварталом (- 9535,9 млн.грн.). Кількість збиткових підприємств галузі у першому півріччі 2016 року до аналогічного періоду 2015 року також суттєво зменшилась - на 76,8 %.

Слід відзначити, що основний «вклад» в кумулятивний збиток у поточному році внесли основні структуроутворюючі підприємства (ПАТ «Рівнеазот», ПАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот»), які у поточному році не функціонували або ж функціонували неповний період. Зі збитком в 243,9 млн.грн. закінчило перше півріччя поточного року ВАТ «Одеський припортовий завод».

69,4% підприємств галузі, які отримали позитивний фінансовий результат від операційної діяльності в першому півріччі 2016 року, показали загальний прибуток 1612,9 млн.грн.

Слід констатувати, що у другому кварталі порівняно з першим кварталом кумулятивний прибуток підприємств виріс досить істотно – з 643,3 млн.грн. до 969 млн.грн. Загалом кількість прибуткових підприємств збільшилась на 25,6%. Можна назвати окремі підприємства, які внесли суттєвий в сальдований прибуток - ПАТ «Дніпроазот» (340,4 млн.грн), ПАТ «Сумихімпром» (28,4 млн.грн.) та ін., та все ж консолідований прибуток розпорошений між значною кількістю підприємств галузі, (на відміну від збитку).

1.2.7. Ціни

Ріст індексів відпускних цін виробників хімічної продукції у 2016 році уповільнився. В сегментів хімічних речовин та хімічної продукції цей показник стагнував і за підсумками січня-серпня ціни знизились на 0,1% %. В сегменті гумових та пластмасових виробів ріст індексу цін був суттєво вищим та склав 109,5%.

На світовому хімічному ринку в умовах кризи та стагнації хімічного виробництва цінова динаміка залишається нестійкою. В багатьох сегментах зберігається профіцит виробництва продукції

По багатьом видам хімічної продукції цінові тренди упали до історичного мінімуму за останні декілька років. Насамперед це стосується синтетичного аміаку, більшості видів азотних добрив, хлористого калію, пігментного двоокису титану, сірки та ін. Така ж динаміка спостерігається і на світовому ринку зернових, ціни на які упали до історичного мінімуму за останні десять років.

Зрозуміло, що існує пряма кореляція між цінами на зерно та мінеральні добрива. У другій половині серпня 2016 року розпочалося досить уповільнене сезонне підняття цін на азотні добрива. Поки що важко дати однозначний прогноз наскільки довго воно триватиме і яка буде його амплітуда. За оцінками більшості експертів, нижній рівень циклу на світовому ринку азотних добрив може бути пройдений в 2018 році.

Нестійкими та з високими сезонними і міжсезонними коливаннями були світові

цінові тренди на ринках базових первинних пластмас та продуктів їх перероблення, оскільки каталізатором таких коливань були нестійкі ціни на сиру нафту.

1.2.8. Коротка оцінка поточної ситуації у хімічній промисловості України

✓ Аналіз функціонування хімічної галузі у поточному році показує, що вітчизняне хімічне виробництво ледь-ледь відштовхнулось від «дна» та розпочало відновлювальний і досить селективний ріст. У травні-серпні 2016 року приріс обсягів випуску продукції щодо аналогічного періоду 2015 року склав у помісячному вимірі від 5 до 12% на фоні спаду в січні-квітні поточного року проти відповідного періоду 2015 року 7-8%.

✓ Галузь відштовхнулася від «дна» завдяки росту обсягів товарного виробництва в основній хімії (січень-серпень 2016 року до січня серпня 2015 року - 106,3%), виробництві гумових виробів – 139,9%, ЛФМ – 115,2%. Однак цей приріст у значній мірі обумовлений специфікою низької статистичної бази, оскільки в аналогічний період минулого року індекси товарного виробництва у трьох названих сегментах становили відповідно 83%, 77,7% та 72,7%.

✓ Спостерігаються також дві досить суперечливі тенденції: зниження обсягів випуску хімічної продукції з еластичним внутрішнім попитом через низьку купівельну спроможність промислових та побутових споживачів, наявність значних товарних запасів на складах багатьох хімічних підприємств, які перевищують місячні обсяги. На фоні цього процесу росте імпорт хімічної продукції, який став домінуючим на внутрішньому товарному ринку (75%). Слід констатувати, що галузева продукція у значній частині сегментів втрачає свої позиції на внутрішньому товарному ринку, йде досить активне заміщення її імпоротною продукцією.

✓ Загалом ситуація у галузевому виробництві залишається вкрай нестабільною та важко прогнозованою..

1.3. Коротка секторальна оцінка галузі (з використанням підходів SWOT- аналізу)

Хімічний комплекс України нараховує близько 30 основних підгалузей та секторів. Галузь випускає близько 4 тис. найменувань (включаючи базові товарні марки) промислової та малотоннажної продукції. Рівень конкурентоспроможності галузі визначають загальногалузеві показники, характеристика яких приведена у розділі 1.4.3 та секторальні чинники, які формуються під впливом особливостей розвитку окремих секторів та видів продукції.

Рівень конкурентоспроможності хімічного комплексу України, який склався в окремих секторах на кінець 2016 року, є секторально неоднорідним, оскільки його визначають різні вихідні параметри та індикатори росту/спаду, що супроводжували розвиток секторів в останні роки.

Коротка секторальна оцінка стану галузі у розрізі основних секторів використанням підходів SWOT- аналізу приведена у **додатку 1**.

Його дані свідчать про недостатній та навіть перманентно критичний рівень конкурентоспроможності, значне ослаблення конкурентних позицій та відставання у формуванні конкурентних переваг у значній частині секторів.

1.4. Факторний аналіз стану галузі

1.4.1. Сировинні ресурси

Вітчизняна хімічна промисловість має недостатню сировинно-ресурсну забезпеченість для розвитку значної частини секторів.

Водночас Україна має досить потужну базу природних сировинних ресурсів полімінерального походження, яка традиційно була основою розвитку національної хімічної промисловості. Проте через технічний занепад, технологічну відсталість, підвищену енергоємність переробки та екологічну напруженість, порушення територіальної цілісності України, яке унеможливило використання частини ресурсів, виробництво і використання окремих видів власної полімінеральної сировини зазнало суттєвих втрат.

«Розірвалася» значна частина традиційних ланцюжків в постачання мінеральної сировини. Все ж в цілому по мінеральній сировині рівень забезпечення внутрішніми сировинними ресурсами становить сьогодні близько 65-70 %.

В сегменті **мінеральних добрив** імпортозалежність по сировині становить до 98% (технологічний природний газ, калійна сировина, сірка, фосфатна сировина, мінеральні та органічні добавки та ін.).

В сегменті **продукції органічної хімії** рівень власного забезпечення сировиною та напівсировиною становив до початку АТО 65%, після початку АТО та зупинки значної частини коксохімічних і хімічних виробництв в зоні АТО цей показник знизився до 43%. В Україні наразі не функціонують декілька ключових виробників продукції базової органічної хімії (ТОВ «Карпатнафтохім», ЗАТ «ЛІНІК», ПАТ «Концерн Стирол», ПАТ «Сєверодонецьке об'єднання АЗОТ» та ін.). Даний сегмент сировинного забезпечення хімічної галузі є сьогодні найбільш вразливим.

Серед крупнотоннажних **виробництв органічної хімії** сьогодні в Україні функціонує досить обмежений перелік виробництв (бензол, етилацетат, сирий гліцерин, деякі технічні жирні кислоти, окремі види циклічних і ациклічних вуглеводнів, етиловий спирт, кам'яновугільна смола, органічні переокси та деякі інші). На діючих нафтопереробних підприємствах неглибокою залишається переробка нафти, а там, де є виробництва насичених та ароматичних вуглеводнів – відсутні технологічні цикли їх повного перероблення в кінцеву товарну продукцію. Фактично нафтопереробні (нафтохімічні) виробництва функціонують поза хімічною промисловістю і не вплетені в існуючі цикли виробництва хімічної продукції.

В сегменті **пластмас у первинних формах** імпортозалежність по сировині станом на жовтень 2016 року збільшилась до 85-88%. По більшості позицій крупнотоннажних первинних пластмас залежність від імпорту сировини становить 100% (ПЕВТ, ПЕНТ, поліпропілен, полістирол, полівінілхлорид), оскільки наразі існуючі вітчизняні виробництва ПЕВТ, поліпропілену, полістиролу, суспензійного полівінілхлориду не функціонують. Фактично в сегменті первинних пластмас сьогодні серед крупнотоннажних виробництв випускають продукцію у промислових обсягах лише виробництва КФС, пластикату ПВХ та поліетиленгліколю.

В сегменті **шин та гумових виробів** рівень імпортозалежності по сировині становить більше 90%, оскільки в Україні відсутні виробництва синтетичних каучуків та більшості допоміжних матеріалів, функціонує лише власне виробництво технічного вуглецю.

В сегменті **хімічних волокон та ниток** сировинна імпортозалежність також є домінуючою та становить практично 100%. Це є однією із причин відсутності власне виробництва в Україні, як синтетичних, так і штучних та змішаних хімічних волокон та ниток. Виробництва штучних волокон вже давно не підлягають реанімації, виробництво синтетичних (поліамідних) волокон та ниток відновити можливо за наявності значних інвестиційних ресурсів та розробки ґрунтовної та довгострокової маркетингової стратегії.

В сегменті **виробництва лакофарбових матеріалів** на органічній основі рівень імпортозалежності по сировині (включаючи розчинники) становить близько 40-45%, в сегменті виробництва лакофарбових матеріалів на водній основі цей показник також є критично високим – близько 90%.

В сегменті **виробництва миючих засобів та засобів для чищення** рівень імпортозалежності по сировинним компонентам загалом становить сьогодні в Україні близько 60-65%, причому цей показник в останні роки дещо знизився через збільшення внутрішнього виробництва окремих видів поверхнево-активних речовин.

Висновок. В цілому рівень імпортозалежності вітчизняної хімічної промисловості по сировині та напівсировині є досить високим та становить в цілому по галузі близько 65-70%. Хоча даний показник в Україні у секторальному розрізі є досить диференційованим.

Слід відзначити, що значний рівень імпортозалежності по сировині та напівсировині є сьогодні важливим, однак не визначальним фактором при проведенні техніко-економічного обґрунтування по створенню того чи іншого хімічного виробництва. Більш важливим фактором є забезпечення доступу та надійних поставок якісної сировини по цінам, які б забезпечили конкурентний рівень ціноутворення на товарну продукцію.

1.4.2. Енергоефективність

Питома енергоємність та матеріалоємність діючих базових хімічних виробництв від 1,5 до 5 разів (у залежності від виду виробництва) перевищує аналогічні показники сучасних зарубіжних виробництв.

Проведений аналіз по найбільш енергоємним хімічним виробництвам України підтверджує, що енергоємність значної частини з них, незважаючи на спорадичні зміни та внутрішню диверсифікацію видів спожитих енергоресурсів, до 2009 року зростала (сірка, каустична сода, фосфорні і калійні добрива, хімічні нитки і волокна та ін.).

З 2009 року і особливо в останні шість років намітилася тенденція до поступального зниження питомих витрат енергоресурсів у певній частині базових хімічних виробництв, яка була обумовлена, як перманентними, так і системними заходами по енергозбереженню та технічною і технологічною модернізацією діючих

виробництв. Водночас ці позитивні зміни є досить диференційованими в залежності від виду хімічного виробництва та фінансової спроможності підприємств.

Питомі показники споживання енергоносіїв у хімічній і нафтохімічній промисловості України у розрізі основних найбільш енергоємних видів продукції в останні шість років суттєво змінилися. Аналіз їх динаміки показує досить суперечливі тенденції, якщо проаналізувати зміни та причини таких змін у розрізі окремих енергоємних хімічних виробництв.

В частині хімічних виробництв за рахунок проведення технічної та технологічної модернізації виробництв, впровадження енергозберігаючих заходів та сучасного облікового обладнання показники питомих енерговитрат суттєво покращились. Про свідчать дані, приведені та Таблиці 2.

Таблиця 2

Питомі витрати енергоресурсів на виробництво окремих видів хімічної продукції в Україні в 2011-2015 рр.

Вид продукції/ енергоресурсу	За роками						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Сірка							
паливо, кг у.п./т	520,5	597,5	282,7	473,8	428,8	229,9	
теплоенергія, Мкал/т	1436,6	2045,7	1440,7	1535,6	1811,5	1876,7	
електроенергія, кВт·год/т	514,1	642,6	451,8	550,8	486,8	559,9	
Пігментний двоокис титану							
паливо, кг у.п./т	525,7	529,0	523,1	529,1	531,4	552,9	
теплоенергія, Мкал/т	5804,3	5480,8	5347,8	5207,5	4074,9	4271,9	
електроенергія, кВт·год/т	991,9	937,9	925,3	905,5	936,2	927,0	
Сірчана кислота							
паливо, кг у.п./т	1,8	1,7	2,2	2,3	2,8	2,6	
теплоенергія, Мкал/т	82,6	83,2	129,6	113,7	93,6	103,2	
електроенергія, кВт·год/т	114,0	111,0	104,1	73,6	124,3	128,8	
Кальцинована сода							
теплоенергія, Мкал/т	2079,7	2079,7	2054,9	2049,2	...	...	
електроенергія, кВт·год/т	174,7	175,1	176,4	178,9	...	...	
Каустична сода							
теплоенергія, Мкал/т	2024,5	1944,1	3846,0	3784,3	4294	4279,2	
електроенергія, кВт·год/т	2850,2	2816,5	3401	3400	3650,6	3651,1	
Азотна кислота							
паливо, кг у.п./т	164,6	119,9	119,7	122,9	107,1	104,9	
теплоенергія, Мкал/т	340,4	305,9	300,7	262,4	455,8	419,1	
електроенергія, кВт·год/т	163,2	96,8	91,2	93,5	73,4	68,5	
Аміак синтетичний							
теплоенергія, Мкал/т	290,8	280,1	326,7	354,6	518,4	530,9	
електроенергія, кВт·год/т	258,5	242,9	264,0	276,7	266,9	260,8	
енерговитрати по агрегатам, Гкал/т							

АМ-1360	9,77						
АМ-600	11,30						
Калійні добрива							
паливо, кг у.п./т	...	...	-	-	-	-	
теплоенергія, Мкал/т	...	...	-	-	-	-	
електроенергія, кВт·год/т	32,2	33,9	-	-	-	-	
Фосфорні добрива							
паливо, кг у.п./т	219,8	225,1	256,5	235,4	-	-	
теплоенергія, Мкал/т	454,1	367,1	334,9	190,1	-	-	
електроенергія, кВт·год/т	384,8	404,2	461,8	453,6	-	-	
Азотні добрива							
паливо, кг у.п./т	131,5	112,8	106,9	110,4	90,1	61,7	
теплоенергія, Мкал/т	1265,6	1068,1	757,2	699,7	473,8	414,5	
електроенергія, кВт·год/т	394,7	378,5	281,4	292,4	186,2	165,5	
Карбамід							
теплоенергія, Мкал/т	1880,9	1697,2	1396,0	1381,2	1065,9	1211,0	
електроенергія, кВт·год/т	422,2	382,1	332,8	329,7	370,2	355,8	
Нітрат амонію							
теплоенергія, Мкал/т	392,3	372,0	360,1	368,8	298,5	299,1	
електроенергія, кВт·год/т	51,8	50,6	50,5	53,2	37,2	40,2	
Кальцієво-аміачна селітра							
паливо, кг у.п./т	11,9	12,0	12,0	11,6	10,0	8,5	
теплоенергія, Мкал/т	127,4	126,2	129,1	149,3	158,3	167,0	
електроенергія, кВт·год/т	97,6	91,5	93,7	98,1	104,7	107,3	
Хімічні волокна та нитки							
паливо, кг у.п./т	392,9	392,9	416,7	500,0	700	700	
теплоенергія, Мкал/т	17032	17123,4	...	...	...	...	
електроенергія, кВт·год/т	1988,2	2188,8	1788,2	1224,8	988,3	1104,5	
Смоли фенольні, ПУ							
паливо, кг у.п./т	...	...	...	...	259,5	145,0	
теплоенергія, Мкал/т	...	...	5045,2	6279,1	163,1	162,6	
електроенергія, кВт·год/т	...	...	564,9	558,4	55,1	60,6	
КФС							
теплоенергія, Мкал/т	213,7	149,0	116,9	180,4	119,7	114,5	
електроенергія, кВт·год/т	149,4	127,0	137,7	148,4	63,9	71,9	
Полістирол у первинних формах							
теплоенергія, Мкал/т	2120,1	1416,0	1518,5	1469,1	...	...	
електроенергія, кВт·год/т	625,6	481,2	410,6	396,3	...	...	
Поліетилен							
паливо, кг у.п./т	4,3	4,3	4,2	6,4	-	-	

теплоенергія, Мкал/т	119,5	120,0	120,0	203,3	-	-	
електроенергія кВт·год/т	459,6	459,0	453,9	543,6	-	-	
Вуглеводні ациклічні							
паливо, кг у.п./т	...	...	161,3	161,3	253,3	176,6	
теплоенергія, Мкал/т	5875,9	6010,9	5369,5	6927,5	...	...	
електроенергія кВт·год/т	6230,0	6188,9	6712,8	8684,7	1691,4	1629,6	
Вуглеводні циклічні							
паливо, кг у.п./т	288,4	288,4	288,4	288,4	288,4	288,4	
теплоенергія, Мкал/т	2397,9	2338,9	2337,8	2356,1	2305,1	2296,7	
електроенергія кВт·год/т	131,4	131,6	128,6	128,9	129,4	130,3	
Етилен							
паливо, кг у.п./т	1212,3	1159,0	-	-	-	-	
теплоенергія, Мкал/т	3144,9	3398,2	-	-	-	-	
електроенергія кВт·год/т	483,8	477,0	-	-	-	-	
Феноли							
теплоенергія, Мкал/т	2777,8	2778,8	...	...	...	...	
електроенергія кВт·год/т	1000,0	1111,1	13916,7	13833,3	39714,3	39714,3	
Метанол							
теплоенергія, Мкал/т	1259,5	1071,2	1055	1151,2	-	-	
електроенергія кВт·год/т	1066,7	1064,3	1089,2	1173,7	-	-	
Бензол чистотою менше 95 мас.%							
паливо, кг у.п./т	248,1	230,5	...	...	...	...	
теплоенергія, Мкал/т	...	...	1753,7	1753,7	...	...	
електроенергія кВт·год/т	341,9	338,8	42,5	42,5	...	...	
Кислота адипінова							
теплоенергія, Мкал/т	8683,1	8585,7	-	-	-	-	
електроенергія кВт·год/т	1696,4	1642,6	-	-	-	-	
Технічний вуглець							
теплоенергія, Мкал/т	868,7	786,8	787,8	877,8	986,6	939,6	
електроенергія кВт·год/т	705,8	621,4	641,5	570,2	530,0	541,7	
ПВХ у первинних формах							
паливо, кг у.п./т	30,7	30,7	24,9	24,7	...	...	
теплоенергія, Мкал/т	412,3	412,3	349,9	438,7	245,6	261,1	
електроенергія кВт·год/т	328,3	328,7	187,6	216,9	245,6	261,1	
Шини для легкових автомобілів							
теплоенергія, Мкал/шт.	35,7	33,5	32,9	28,6	25,3	24,6	
електроенергія кВт·год/т	6,8	6,8	6,0	6,7	6,4	6,4	
Шини для сільськогосподарс ьких машин							
теплоенергія,	279,4	266,6	626,6	632,2	283,0	250,7	

Мкал/шт.							
електроенергія кВт·год/т	46,1	45,6	163,5	163,7	53,2	53,1	
Шини для вантажних автомобілів та автобусів							
теплоенергія, Мкал/шт.	263,4	354,1	430,0	459,8	193,0	198,8	
електроенергія кВт·год/т	89,2	104,4	131,0	141,0	62,5	62,6	

Найбільш відчутне та системне покращання енергоємності хімічних виробництв (паливо, теплоспоживання, споживання електроенергії) відбулося в останні шість років у виробництвах азотної кислоти, карбаміду, нітрату амонію, вапняно-аміачної селітри, карбамідо-формальдегідних смол, пігментного двоокису титану, полістиролу, технічного вуглецю, усіх без винятку видів шин та ін.

Середній відсоток зниження питомих витрат енергоресурсів склав по названій продукції від 15 до 200 %.

В той же час частина структуроутворюючих виробництв основної хімії суттєво погіршило свої показники енерговитратності. У значній мірі це пов'язано з нестабільною роботою підприємств, низьким рівнем завантаження виробничих потужностей, збільшенням зносу основних фондів без необхідних інвестиційних впливів у модернізацію виробництв.

Негативна тенденція спостерігається в показниках енерговитратності сірки, сірчаної кислоти, каустичної соди, фосфорних добрив, хімічних волокон та ниток та ін.

Висновок. Слід констатувати позитивні зміни в показниках енерговитратності значної частини діючих вітчизняних хімічних виробництв, які відбулися за останні шість років. Певна частина виробництв наблизилася за своїми показниками енерговитратності до аналогічних зарубіжних виробництв, які прийнято вважати еталонними. Однак розрив поки що залишається досить відчутним. [буде розроблена порівняльна таблиця]

1.4.3. Конкурентоспроможність

У цілому в 2010-2015 рр. конкурентоспроможність галузі підтримували такі основні індикатори:

домінування експорту у структурі виробництва (особливо у сприятливі цикли зовнішньої кон'юнктури);

баланс росту/спаду зовнішніх та внутрішніх цін на ринках первинної сировини, енергоресурсів, хімічної напівсировини та кінцевої продукції;

стабільність внутрішнього попиту (для частини секторів);

збільшення конкуруючого імпорту.

За рахунок цих та інших чинників у експортоорієнтованих сировинних секторах на певному етапі підтримувався відносно прийнятний рівень цінової та товарної конкурентоспроможності хімічної продукції. При цьому в інших секторах галузі реальний рівень конкурентоспроможності критично знижувався. Це призвело до втрати конкурентних позицій окремими секторами і зменшення їх частки у галузевому виробництві (хімічні реактиви, хімічні засоби захисту рослин, хімічні кіно-

фотоматеріали, більшість виробництв малотоннажної хімії).

Виключенням стала обмежена частина секторів, куди були «введені» зовнішні інвестиції та створені спільні підприємства за участі транснаціональних та зарубіжних компаній (лакофарбові матеріали, миючі засоби та засоби для чищення, продукція будівельної хімії тощо) або ж сучасні вітчизняні переробні виробництва на базі зарубіжних технологій (полімерні плівки, таро-пакувальні вироби, неткані матеріали тощо).

В умовах фінансово-економічної нестабільності=кризи (реcesія, стагнація) конкурентні показники галузі ослабли і «просіли» у більшості виробництв та видів хімічної продукції. Виникла проблема економічної недоцільності функціонування частини базових та переробних хімічних виробництв (та окремих підприємств) в умовах об'єктивної збитковості, причиною якої стало перевищення собівартості продукції (витрат на одиницю виробленої продукції) над рівнем світових та внутрішніх цін в той чи інший період. У частині секторів це призвело до «економічних» зупинок підприємств та виведення із експлуатації та консервації окремих хімічних виробництв.

За таких умов є очевидним, що ключовою системною проблемою галузі, яка вимагає нагального вирішення, залишається необхідність покращення конкурентних позицій галузі та системне підвищення її конкурентоспроможності (структурної, технологічної, цінової, товарної, енергетичної, інвестиційної, інноваційної, сировинної, екологічної). Без вирішення цієї проблеми альтернативи подальшому розвитку вітчизняному хімічному комплексу немає.

Основні показники, які характеризують стан конкурентоспроможності хімічного комплексу України станом на кінець 2016 року приведені в табл.3.

Табл.3

Основні загальні показники конкурентоспроможності хімічної промисловості України

Оціночний параметр	Основний показник та його зміст	Дані за 2015 рік
Структурна конкурентоспроможність (структурна диверсифікованість галузі)	Кількість секторів, частка яких у сумарному виробництві галузевої продукції перевищує 10 % та їх кумулятивна частка в %	3 (68)
	Кількість секторів, частка яких у сумарному виробництві галузевої продукції перевищує 5 % та їх кумулятивна частка в %	3 (15)
	Частка продукції галузі у міжгалузевому споживанні (експансія галузі), %	22
Технологічна конкурентоспроможність	Частка ОВФ з віком експлуатації менше 15 років, %	55
	Період оновлення ОВФ, кількість років	28
	Знос ОВФ, %	52
Сировинна (ресурсна) конкурентоспроможність	Загальна частка вітчизняної сировини у галузевому виробництві (без природного газу як технологічної сировини), %	21-23
	Енергоємність галузевого виробництва, кг у.п./грн.	2,5-5,0
Товарна конкурентоспроможність	Частка продукції глибокого (високого) переділу у структурі виробництва, %	47
	Частка інноваційної продукції у товарному виробництві, %	15
Цінова конкурентоспроможність	Продуктивність праці (обсяг випуску продукції на одного працюючого), грн/одного працюючого	827 (38)

	(дол.США/працюючого)	
	Співвідношення продуктивності праці з промислово-розвинутими країнами у долларовому еквіваленті, разів	від 5 до 20
	Рентабельність галузевого виробництва, %	-14,7
	Частка заробітної плати у собівартості виробництва, %	8,5
	Співвідношення рівня заробітної плати з промислово-розвинутими країнами, %	9-12
Ринкова конкурентоспроможність (внутрішня)	Частка вітчизняної продукції на внутрішньому товарному ринку хімічної та нафтохімічної продукції, %	28
Ринкова конкурентоспроможність (зовнішня)	Частка експорту у виробництві, %	43
	Співвідношення експорту до імпорту (у вартісних показниках), %	30
	Кількість видів хімічної продукції, частка якої на світовому товарному ринку товару перевищує 1% (основна номенклатура)	6
Інвестиційна конкурентоспроможність	Капітальні затрати на вартісну одиницю виробленої продукції, грн/грн.	0,02
	Прямі іноземні інвестиції на одиницю виробленої продукції, дол.США/грн.	-
Інноваційна конкурентоспроможність	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції, найменувань	162
	Частка підприємств, які впроваджують інновації, %	24
Інституційна конкурентоспроможність	Рівень концентрації (кількість підприємств, які контролюють більше 50 % валового випуску галузевої продукції)	9
Регуляторна конкурентоспроможність	Кількість діючих секторальних технічних регламентів, гармонізованих з Директивами та Регламентами ЄС	1
	Рівень гармонізації національних стандартів в хімічній промисловості з міжнародними та європейськими стандартами, %	43
Конкурентоспроможність персоналу	Частка персоналу з вищою освітою, %	19
	Частка персоналу у віці до 40 років, %	28

Висновок. Результати проведеної (досить фрагментарної) оцінки конкурентоспроможності хімічної галузі на основі статистичних даних за 2015 рік свідчать про незадовільний рівень стану конкурентоспроможності у більшості сфер функціонування галузі та низький рівень більшості показників конкурентної матриці.

При цьому варто зазначити, що аналогічний аналіз проводився в 2010 році і порівняння змін в показниках оцінки галузевої конкурентоспроможності за останні шість років показало реальне погіршення більшості з них.

1.4.4. Внутрішні перешкоди та ризики

Основними внутрішніми перешкодами та ризиками для розвитку хімічної галузі є наступні:

деіндустріалізація економіки, наслідком якої стало скорочення обсягів промислового (внутрішнього галузевого та міжгалузевого) споживання через

загальний спад промислового виробництва; скорочення внутрішнього промислового (спад виробництва) та споживчого попиту (низька купівельна спроможність);

низька купівельна спроможність населення та негативні зміни в структурі цінового попиту (структура продажу хімічної продукції споживчого призначення знову почала переорієнтовуватися в бік низького цінового сегменту на фоні зниженого та відстроченого попиту на продукцію);

неготовність інвесторів (в особі держави, фінансових установ, власників тощо) та нестача фінансово-інвестиційних ресурсів щодо фінансування довгострокових проривних інвестиційних проектів, які б забезпечили технологічну модернізацію та структурне реформування галузі;

практично «нульовий» доступ до інвестиційних ресурсів через обмеженість власних інвестиційних можливостей підприємств та недоступність кредитних ресурсів;

відсутність економічної мотивації щодо впровадження новітніх технологій і обладнання, відсутність державної підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку галузі та недосконалість законодавчої бази в частині залучення інвестицій інноваційного характеру;

недоступність фінансово-кредитних ресурсів, незначні за обсягами та точкові за характером прямі іноземні інвестиції;

ослаблення наукової бази (насамперед, галузевої) через відсутність стабільного фінансування системних прикладних досліджень та їх розпорошеність, скорочення наукового та науково-технічного доробку і зниження результативності впровадження НДДКР;

відсутність прогнозованої та системної довгострокової цінової політики на природний газ технологічного призначення (більш висока ціна на природний газ порівняно із конкурентами) та іншу продукцію природних монополій для промислових споживачів, високі ціни на послуги державних монополій (природний газ, електроенергія, теплопостачання, залізничні перевезення), які в період стагнації світової хімічної промисловості та низької цінової кон'юнктури не дозволяють «вписатися» собівартості продукції у світові експортні ціни;

недосконалість національного хімічного законодавства, недостатня його гармонізація із європейськими та світовими вимогами (стандартами) та відсутність ефективних адміністративних важелів і дієвої системи технічного регулювання для підвищення якісних параметрів хімічної продукції, яка перебуває в обігу на внутрішньому товарному ринку або ж експортується;

наростання витратності значної частини діючих (=базових) хімічних виробництв та погіршення конкурентоспроможності за параметрами енергоефективності, матеріалоемності та продуктивності праці;

недостатня ефективність державної політики у сфері захисту вітчизняних товаровиробників хімічної продукції;

незбалансованість товарно-продуктових пропозицій від вітчизняних товаровиробників порівняно з наростаючим та більш диверсифікованим попитом з боку внутрішнього товарного ринку, наслідком чого стало довготривале активне зростання імпорту та негативного зовнішньоторговельного сальдо;

недостатній рівень споживання хімічної продукції у сільському господарстві,

будівництві та інших галузях економіки та промисловості, обмежений рівень доступу сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів для закупівлі добрив та інших агрохімікатів;

високе податкове навантаження на заробітну плату та інші податки, несвоєчасне відшкодування та загальні проблеми з адмініструванням ПДВ;

згортання з різних причин виробництва хімічної продукції на малих та середніх підприємствах. Загалом у хімічній галузі функціонує близько 3 тисяч малих та середніх підприємств. Частка їх продукції, незважаючи на консолідацію та укрупнення виробництва, залишається в частині секторів досить суттєвою. Зокрема, у виробництві пластмасових виробів вона становить 7%, гумових виробів – 5,2%. В умовах посилення конкуренції, погіршення кон'юнктури, триваючого податкового тиску, активність малого і середнього хімічного бізнесу продовжує падати, суттєва частина їх ліквідовується або ж згортає свою діяльність.

1.4.5. Зовнішні перешкоди та ризики

Основними зовнішніми перешкодами та ризиками для розвитку галузі є наступні:

несприятлива на більшості експортних ринках товарна та цінова кон'юнктура (продовжується стагнація попиту, волатильність та зниження цін на хімічну продукцію, які обумовлені спадом цін на первинну вуглеводневу сировину, звуження доступу на деякі традиційні регіональні ринки збуту та ін.);

низька динаміка росту світової хімічної торгівлі (2016 р. – 1,5 - 2,5%; 2017 р. – 2-3,5%), профіцит виробничих потужностей та пропозиції на багатьох секторальних та регіональних ринках;

зростаюча конкуренція та постійна поява нових викликів на ринку хімічної та нафтохімічної продукції без адекватного прийняття застережних або ж адаптаційних внутрішніх заходів;

посилення конкурентного тиску з боку азійських виробників хімічної та нафтохімічної продукції сировинного, напівсировинного та кінцевого призначення, що негативно впливає на обсяги експорту та збільшує зустрічний імпорт продукції;

посилення митно-тарифних та особливо технічних бар'єрів захисту регіональних ринків (законодавства REACH та CLP в ЄС, прийняття аналогічних нормативних актів у багатьох країнах світу та ін.);

посилення інноваційної складової світового розвитку хімічної та нафтохімічної промисловості на фоні стагнації внутрішнього інноваційного розвитку галузі;

невідповідність частини вітчизняної хімічної продукції (за параметрами якості, безпеки, пакування та ін.) міжнародним стандартам та системі СГС/GHS, що утруднює її експорт, спричиняє необхідність здійснення додаткових витрат на переобладнання виробництва, заміну технологій, пошук нових товарних ринків;

перманентна нестабільність товарної та цінової кон'юнктури на світовому ринку хімічної і нафтохімічної продукції та сировини.

2. Можливі реанімаційні заходи щодо виведення з

рецесії хімічного виробництва та загальної стабілізації ситуації в галузі

Слід однозначно констатувати, що виведення хімічної галузі з рецесії в умовах дії значної кількості внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз є досить складним процесом, оскільки її стан залежить також від ситуації, яка складається в інших галузях, так як хімічна галузь має високий відсоток (до 35%) міжгалузевого споживання.

Загалом можна розглядати два принципові блоки формування та реалізації реанімаційних заходів:

3.1. Перший блок – загальні економічні, регулятивні, фінансові заходи щодо стабілізації функціонування хімічних підприємств, як і будь-яких господарюючих суб'єктів інших галузей промисловості, та створення для цього відповідних умов.

До них можна віднести такі заходи:

- зниження податкового навантаження на собівартість продукції та створення умов для росту рівня реальної заробітної плати;
- прозоре та зрозуміле адміністрування ПДВ (у т. ч. відшкодування ПДВ) та інших податків з дотриманням прав платників ПДВ та мінімальною корупційною складовою;
- створення прозорого ринку на природний газ, контроль за обґрунтованістю цін та тарифів на послуги природних монополій, портові збори та ін.;
- синхронізація та гармонізація технічного регулювання (у т.ч. стандартизації) у сфері виробництва та обігу продукції з ЄС та промислово розвинутими країнами;
- виважена та продумана дерегуляція умов ведення бізнесу;
- виведення із оподаткування фактичного реінвестованого прибутку;
- стабілізація валютного ринку та створення умов для повернення експортерами валютної виручки та ін.

Реалізація цих та інших заходів дозволить стабілізувати роботу економічно активних конкурентоздатних підприємств (як діючих, так і тих, які будуть створюватися або відновлювати свою діяльність). Вони повинні бути імplementовані через конкретні управлінські рішення, нормативно-правові акти, внесення змін до Податкового законодавства тощо.

3.2. Другий блок – розробка реальної Комплексної програми розвитку промисловості з визначенням конкретних точок зростання (або пріоритетів розвитку вітчизняної промисловості), які здатні створити мультиплікативний ефект для значної кількості галузей промисловості.

Причому розрахунок такого ефекту повинен ґрунтуватися на чітко визначених критеріях, компетентній науковій та експертній оцінці та точних економічних розрахунках (а не так, як це було до цього).

Це може бути пакет інвестиційних проектів з відповідним цільовим супроводженням реалізації кожного проекту (дорожньої карти). Реалізація таких

проектів може здійснюватися за бюджетні кошти (через систему електронних державних закупівель – від фінансування розробки інвестиційного проекту до фінансування НДДКР (якщо потрібно), пілотного та закінченого промислового виробництва), або за рахунок спільних (дольових) коштів бюджету та промислових підприємств (господарюючих суб'єктів), або за рахунок виключно коштів господарюючих суб'єктів.

В останньому випадку дорожня карта може передбачати надання конкретних преференцій для конкретного господарюючого суб'єкта, як умову зустрічного фінансування проекту (через укладення договору про державно-приватне партнерство).

Необхідно однозначно провести глибокий системний та детальний (із секторальним зрізом) аналіз стану галузі та визначити структурні пріоритети (насамперед, продуктиві) із урахуванням реалій сьогодення та пріоритетів розвитку економіки, промисловості загалом та окремих (суміжних) галузей промисловості, сільського господарства та ін. (у разі, якщо вони будуть прийняті в рамках розробки програми чи стратегії розвитку вітчизняної промисловості).

3.3. Наразі доцільним є розроблення своєрідної базової матриці секторальних пріоритетів (можливих точок зростання), на основі аналізу яких з урахуванням комплексного підходу та певних критеріїв (конкурентоспроможність, рівень технологічного переділу, обсяг фінансових ресурсів, потенціал ринку та ін.) можна відібрати ключові продуктиві пріоритети розвитку хімічної галузі, які можуть бути «вплетені» в загальні пріоритети середньострокового та довгострокового розвитку національної економіки та промисловості (у т. ч. і по імпортозаміщенню) та стати основою зміненою структури та удосконаленої спеціалізації галузі.

Деякі можливі приклади таких проектів, які мають хімічну продуктову складову:

- *створення повного циклового виробництва хімічних засобів захисту рослин;*
- *розширення виробництва хімічної продукції із відновлювальної сировини;*
- *виробництво сировини (діючих речовин) для фармацевтичної промисловості (по сировинно-технологічним ланцюжкам);*
- *виробництво конкурентоспроможної продукції хімічної біотехнології (по продуктовим ланцюжкам та технологічним лініям переділу);*
- *утилізація промислових та побутових полімерних відходів;*
- *збільшення обсягів випуску екологічно безпечної хімічної продукції (ЛФМ, миючі засоби та засоби для чищення, товари побутової хімії та ін.)*
- *виробництво прийнятної за ціною та якістю продукції будівельної хімії для проведення системної термомодернізації житла (мінеральної вати, сендвич-панелей, ППУ, спіненого полістиролу, лакофарбових матеріалів будівельного призначення та ін.);*
- *виробництво високотехнологічної малотоннажної продукції оборонно - промислового та споживчого призначення (по продуктових ланцюжках*

та технологічних лініях переділу) та ін.

Можливо, доцільною є реалізація частини таких інвестиційних проектів через створення індустріальних чи технологічних парків. Цей перелік можна і потрібно сформулювати після відповідного аналізу та оцінки ситуації. Варто повернутися до пропозиції щодо створення хімічного технологічного парку на базі одного із галузевих НДІ.

3. Основні цільові індикатори розвитку галузі [розділ в роботі]

Назва	Можливості вирішення
скорочення відставання за технологічним та технічним рівнем виробництва від країн і компаній, які є лідерами у світовій хімічній промисловості збільшення внеску хімічної промисловості у приріст ВВП за рахунок випереджального зростання виробництва і продажу продукції галузі по відношенню до динаміки зростання економіки країни; зменшення енергоємності (енерговитратності) галузі диверсифікація сировинних ресурсів розширення середньо- і високотехнологічного експорту, скорочення імпорту та відповідне поліпшення структури зовнішньоторговельного обороту підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу та соціальної захищеності промислово-виробничого персоналу галузі, що наблизить українську хімічну промисловість за цими показниками до провідних зарубіжних компаній подальше формування у хімічній промисловості ефективних ринковоорієнтованих бізнес-структур, які мають потенціал саморозвитку підвищення інноваційної активності та рівня оновлюваності основних виробничих фондів підприємств галузі створення ефективної науково-технічної інфраструктури, підвищення попиту на науково-дослідні і проектні розробки розвиток малого бізнесу і підвищення його конкурентоспроможності, адекватне реагування на попит ринку	

Секторальна оцінка стану хімічної промисловості України

	Найменування сектору	Сильні сторони	Слабкі сторони	Загрози	
				Внутрішній ринок	Зовнішній ринок
1.	Базові виробництва неорганічної хімії	Часткова забезпеченість власною сировиною (мінеральна сировина). Домінуючі позиції на внутрішньому ринку (70-72%)	Низька товарна диверсифікованість експорту Висока енерго та ресурсовитратність Нестабільність функціонування частини виробництв основної хімії Недостатній науково-технічний доробок	Уповільнене відновлення попиту (відкладений попит) через кризу у сфері перероблення. Збільшення обсягів імпорту, в частині виробництв- посилення нетранспарентної конкуренції, в іншій частині – монополізація виробництва	Висока конкуренція. Збільшення на світовому ринку частки компаній-конкурентів, які мають доступ до дешевої сировини Посилення дії технічних бар'єрів входження на ринок
2.	Базові виробництва органічної хімії	Відносні споживчі ніші на зовнішньому та внутрішньому ринку за умови сприятливої цінової кон'юнктури Частка секторальної продукції у внутрішньому споживанні знизилась в останні роки до 40 %, потенційно цей показник може становити до 75% (за умови відновлення роботи зупинених виробництв).	Сировинна імпортозалежність Зупинка частини виробництв Наразі близько 50% виробничих потужностей в секторі органічних виробництв не функціонують або ж функціонують з низьким рівнем завантаження потужностей. Низька товарна диверсифікованість експорту Висока енерго та ресурсовитратність. Недостатній науково-технічний доробок	Уповільнене відновлення попиту через кризу у сфері перероблення Переорієнтація підприємств-споживачів на імпорту продукцію та встановлення нової логістики постачання сировини	Висока конкуренція Збільшення на світовому ринку продукції компаній-конкурентів, які вийшли на ринок в останні 5 років (60 %) та мають доступ до нових технологій та сировини. Посилення технічних бар'єрів входження на ринок
3.	Азотні добрива	Висока концентрація сектору. Наявність виробничих потужностей, у т.ч. технічно і технологічно модернізованих. Перспективний внутрішній ринок з досить високим рівнем попиту. Висока експортна орієнтація сектору та наявність усталених споживчих ніш Сприятливі внутрішні та зовнішні перспективи (об'єктивний ріст світовий продовольчий ринок) Гнучка цінова політика на продукцію	Нестійка цінова конкурентоспроможність добрив через більш високі високі ціни на технологічний природний газ порівняно з основними конкурентами та постачальниками азотних добрив на внутрішній ринок. Недостатній захист вітчизняного виробника від цінового демпінгування, слабкий контроль за дотримання митних процедур ввезення конкуруючого імпорту азотних добрив та ін.	Відсутність(обмеженість) підтримки сільсько-господарських товаровиробників в частині закупівлі мінеральних добрив. Цінові диспропорції	Зниження конкурентних позицій порівняно з іншими країнами-конкурентами, які виробляють азотні добрива на більш здешевленій сировині (наростаючий процес) Посилення технічних бар'єрів входження на ринок
4.	Калійні добрива	Наявність сировини (проблемна конкурентоспроможність) Перспективний внутрішній ринок Розширення попиту, як на гомогенні, так і комплексні та сумішеві добрива, в склад яких входить К.	Виробничі потужності вимагають реанімаційної модернізації (досить проблемні та капіталоємні і екологічно обтяжливі проекти) Значні екологічні проблеми сектору Обмежений товарний асортимент (сульфат калію)	Повна імпорто залежність по сировині (хлористий калій) та гомогенним калійним добривам Присутність конкуруючого імпорту на внутрішньому ринку 96-97%.	Висока концентрація світового виробництва Цінова олігополія Посилення технічних бар'єрів входження на ринок

5.	Комплексні добрива	Перспективний внутрішній ринок, який має високу динаміку росту попиту та споживання. Відносно стійкі зовнішні перспективи в разі цінової та товарної конкурентоспроможності (світовий продовольчий ринок) Розширення товарної лінійки комплексних добрив, диверсифікація товарних марок Гнучка цінова політика	Імпортозалежність по основній сировині (фосфати, хлористий калій, сірка) Проблемна цінова конкурентоспроможність через ціновий диспаритет з конкуруючим імпортом	Конкуруючий імпорт Цінові коливання на ринку сировини Відсутність (обмеженість) фінансово-кредитної підтримки сільсько-господарських товаровиробників	Посилення конкуренції Посилення технічних бар'єрів входження на ринок	Посилення конкуренції Посилення технічних бар'єрів входження на ринок
6.	Виробництво лакофарбових матеріалів	Перспективний внутрішній ринок (наразі він перебуває в стагнації) Значна частка компаній з іноземними інвестиціями (більше 50 %) Постійна асортиментна диверсифікація продукції, збільшення частки виробництва ЛФМ на водній основі та інших більш екологічно чистих матеріалів. Гнучка цінова політика	Імпортозалежність по значній частині сировини (ЛФМ на органічних розчинниках – 40-45%, водній основі – 80-85%) Наявність «тіньового» імпорту та контрафактної продукції Значна частка не повно циклових виробництв Скорочення попиту через низьку купівельну спроможність Ситуаційне звуження попиту на промислові та будівельні ЛФМ Недостатній рівень імплементації міжнародних та європейських стандартів (цей процес ще не завершений)	Посилення секторальної концентрації виробництва Незавершеність формування внутрішнього товарного ринку Кризовий профіцит пропозиції Цінові коливання на ринку сировини (через нестабільність цін на ринку сирої нафти)	Ситуаційне збільшення імпорتنих поставок на внутрішній товарний ринок Посилення технологічної та цінової конкуренції	Ситуаційне збільшення імпорتنих поставок на внутрішній товарний ринок Посилення технологічної та цінової конкуренції
7.	Виробництво шин	Перспективний внутрішній ринок (поки що діє фактор втрачених можливостей) Можливе створення спільних виробництв (підприємств) та залучення ПІІІ	Імпортозалежність по значній частині сировини та допоміжних матеріалів Наявність «тіньового» імпорту та контрафактної продукції	Звуження внутрішнього товарного ринку первинних шин Збільшення імпорتنих поставок на внутрішній ринок (частка шин вітчизняного виробництва у внутрішньому споживанні знизилась у 2016 році до критичних 15%) Кризовий профіцит пропозиції Цінові коливання на ринку сировини	Зовнішній ринок шин сегментований та структурований, спостерігається профіцит пропозиції. В частині регіонів (Європа) триває стагнація попиту Посилення товарної та цінової конкуренції. Китай Індія та інші країни нарощують експортний потенціал	Зовнішній ринок шин сегментований та структурований, спостерігається профіцит пропозиції. В частині регіонів (Європа) триває стагнація попиту Посилення товарної та цінової конкуренції. Китай Індія та інші країни нарощують експортний потенціал
8.	Виробництво гумових виробів (крім шин)	Перспективний внутрішній ринок Найбільш перспективні ніші - будівництво (35 % в структурі імпорту), транспорт (50%), гумові	Імпортозалежність по значній частині сировини та допоміжних матеріалів (80%) Наявність «тіньового» імпорту та контрафактної	Низький споживчий попит Затратна інфраструктура більшості товаровиробників	Значні коливання цін на ринку каучуків та допоміжних матеріалів Посилення	Значні коливання цін на ринку каучуків та допоміжних матеріалів Посилення

		вироби медичного та санітарно-гігієнічного призначення, ситуційно – машинобудування, зокрема оборонне машинобудування	продукції Низька цінова та товарна конкурентоспроможність продукції Невідповідність асортименту попиту на внутрішньому товарному ринку Висока частка імпортової продукції на ринку – 60-65% Недостатній науково-технічний доробок	гумових виробів, відсутність інвестиційних ресурсів для зміни товарно-асортиментної політики Збільшення імпорту поставок на внутрішній ринок	технологічної та цінової конкуренції Профіцит пропозиції на фоні стагнації більшості регіональних ринків Цінове демпінгування	гуп то те ви ен ви Не зн ре пр Ім мі ев По ко се
9.	Виробництво первинних пластмас	Надзвичайно перспективний внутрішній ринок (темп приросту попиту - до 18% на рік), особливо в сегменті базових полімерів у первинних формах Технологічна і товарна конкурентоспроможність частини діючих виробництв, які введені в експлуатацію в останні 10 років (ПЕВТ, суспензійний ПВХ, КФС, ППУ, ПЕГ та ін.)	Імпортозалежність по первинній сировині, пластифікаторам та іншим добавкам. Низька асортиментна конкурентоспроможність (переважання базових марок) Розірваність технологічних циклів Зупинка частини виробництв (АТО, корпоративні рішення власників) Недостатній науково-технічний доробок	Уповільнене та нестійке відновлення попиту, йде певне переформатування внутрішнього товарного ринку перероблення. Переорієнтація вітчизняних виробників пластмасових виробів на імпорту виробників та постачальників	Посилення конкуренції, активність азійських товаровиробників, розширення поставок продукції європейського виробництва та виробництва США Нестійкі ціни на ринку первинної сировини (сирої нафти) Цінове демпінгування	По на мо се ПЕ по ум ко ді ви ма Со сп пл ім Не ім мі ев
10	Виробництво виробів із пластмас	Тривалий стабільний ріст внутрішнього ринку (до 10-12% на рік) Активне створення нових виробництв, розширення товарної лінійки виробів із пластмас, частка вітчизняної продукції на внутрішньому ринку становить 60%	Імпортозалежність по сировині (80-85%) Висока розпорошеність виробництв, частка малих та середніх підприємств у сукупному випуску продукції становить близько 30% Низька конкурентоспроможність частини продукції Недостатній науково-технічний доробок	Незавершеність формування внутрішнього товарного ринку Стабільно висока присутність імпортової продукції на внутрішньому ринку (50-55%) Висока частка малих підприємств у структурі виробництва	Профіцит пропозиції Посилення технологічної, товарної та особливо цінової конкуренції Цінове демпінгування в певній частині товарних сегментів з боку окремих країн	Ці на ви ча за ча ри ум по то Не мі ев
11.	Виробництво хімічних волокон та ниток	Перспективний внутрішній ринок (до 2022 року споживання хімічних волокон та ниток в Україні досягне 3-3,5 кг на одного жителя)	Відсутність первинної та проміжної сировини Переважає більшість існуючих виробництв не функціонує, виробництво хімічних ниток та волокон здійснюється на невеликих потужностях в обмеженому асортименті (ПП волокна, виробництво хімічних волокон та ниток із вторинної сировини)	Домінування та експансія імпорту поставок Усталена орієнтація значної частини споживачів на імпорту продукцію	Профіцит пропозиції, збільшення виробництва та поставок на світовий ринок азійської продукції (зокрема, Індії). Висока цінова та товарна конкуренція	Мо ви во існ ко ро ПГ ви хім по пр Ст кр ви

			Недостатній науково-технічний доробок			по ни бе від си
12.	Виробництво ХЗЗР	Перспективний внутрішній ринок з високим рівнем росту попиту (до 15-18% на рік) Виробництво ХЗЗР є обмеженим та фрагментарним (окремі види фунгіцидів та інсектицидів). Функціонують два нові виробництва ХЗЗР по схемі формуляції. Доля вітчизняної продукції на ринку не перевищує 5% (у вартісних показниках)	Відсутність виробництва сировини (діючих речовин) Експансія імпорту в усіх товарних нішах Відсутність науково-технічного доробку	Домінування та експансія імпорتنних поставок (як азійських, так і європейських) Усталена орієнтація значної частини споживачів на імпорتنу продукцію Необхідність зміни системи технічного регулювання та імплементація європейських директив по пестицидам та біоцидам	Профіцит пропозиції, стагнація світового ринку, висока цінова, товарна та інноваційна конкуренція	Ці ро фо ви то По мо по ви ум інн ко
13.	Виробництво хімічних реактивів	Перспективний внутрішній ринок, хоча його обсяг залишається наразі обмеженим та досить диференційованим Досить обмежені експортні можливості (сполуки алюмінію, амонію, калію)	Крупнотоннажні виробництва не функціонують, виробництво здійснюється окремими партіями в режимі запиту. В основному випуск продукції реактивної кваліфікація ґрунтується на імпортній хімічній продукції технічної кваліфікації Недостатній науково-технічний доробок	Крупнотоннажні виробництва хімічних реактивів у своїй більшості перепрофілювалися, мають обтяжливу інфраструктуру. Основну нішу вітчизняної продукції на ринку займає продукція невеликих підприємств, які утворились на базі компаній-імпортерів.	Домінування імпорتنних поставок, частка імпорتنних органічних і неорганічних хімічних речовин кваліфікації «ч», «чда», «хч» імпортного виробництва на внутрішньому ринку становить 70-75%. Профіцит пропозиції Стагнація світового ринку	Мо в 3 сп ви ре «ч існ ви ви пр кв се Ім мі ев
14.	Виробництво миючих засобів та засобів для чищення, парфумерних та косметичних засобів	Висока частка виробництв з іноземними інвестиціями Перспективний та стабільний внутрішній ринок з високим рівнем еластичності Секторальна технологічна та товарна конкуренто-спроможність Гнучка асортиментна політика Гнучка цінова політика	Висока імпортозалежність по сировині (ПАР) – 80% Присутність виробництв з неповними циклами Більшість виробництв з іноземними інвестиціями залежні від корпоративної політики материнських компаній	Монополізація внутрішнього виробництва компаніями з іноземними інвестиціями Висока цінова та товарна конкуренція Залежність цінової кон'юнктура від валютних коливань та купівельної спроможності Профіцит виробництва	Вплив зовнішніх корпоративних рішень на товарний асортимент випуску продукції (регіональна спеціалізація) Профіцит виробництва та пропозиції	Мо по віт та вн % 36 пр чи від Пр те ми за на мі ев ста
15.	Виробництво товарів побутової хімії	Перспективний внутрішній ринок (особливо клеї, продукція автомобільної хімії та ін.) Локальна технологічна та товарна конкуренто-спроможність Гнучка цінова політика	Імпортозалежність по сировині (до 50%) Нестійка цінова кон'юнктура на ринку сировини Висока частка продукції імпортного виробництва – 40-45 %	Стагнація попиту, зміни структури цінових пропозицій за рахунок збільшення випуску продукції низької цінової категорії Значна кількість малих підприємств	Посилення конкуренції, активність азійських товаровиробників Цінове демпінгування Профіцит пропозиції	Мо вн в п (із те

				Незавершеність формування ринку Значні обсяги контрафактної продукції	Стагнація ринку	
16.	Виробництво синтетичних пігментів та барвників	Наявність сировинної бази в окремих сегментах пігментів (пігментний двоокис титану, жовтий залізоокисний пігмент та ін.). Локальна технологічна та товарна конкуренто-спроможність	Висока частка продукції імпортного виробництва – 70 -75% (без урахування балансу по пігментному двоокису титану). Відсутність сировини, як для виробництва значної частини неорганічних, так і органічних пігментних матеріалів	Уповільнене посткризове відновлення попиту. Посилення конкуренції, активність конкуруючого імпорту Все ще триває формування внутрішнього ринку	Висока цінова та технологічна конкуренція. Активність азійських товаровиробників (Китай, Індія) Профіцит пропозиції на світовому ринку Посилення технічних бар'єрів входження в ринок	Мо ви ви ба під ри Ко ри дв ін —о се пе до ме ур піг ти

